

FINANSTILSYNETTHE FINANCIAL SUPERVISORY
AUTHORITY OF NORWAYRSM NORGE AS
Postboks 1312 Vika
0112 OSLOVår referanse
23/10854
Deres referanse

27.11.2024

Tilsynsrapport - vedtak om overtredelsesgebyr

1. Innledning og vedtak

Finanstilsynet gjennomførte tilsyn med RSM Norge AS (revisjonsselskapet eller RSM) 13. til 28. november 2023.

Finanstilsynet har også en pågående tilsynssak om revisjonen av selskaper som er knyttet til en avdød advokat i Sandnes. Denne tilsynsrapporten og vedtak omhandler ikke den saken, men kun forhold som ble kontrollert under tilsynet i november 2023.

Formålet med tilsynet var å kontrollere om selskapets organisering, rutineverk og internkontroll er i samsvar med revisorloven og annen lovgivning som gjelder for virksomheten. Basert på stikkprøver kontrollerte Finanstilsynet om selskapets revisjonsoppdrag gjennomføres i samsvar med revisorloven og god revisjonsskikk.

Tilsynet avdekket manglende etterlevelse av lover og forskrifter som gjelder virksomheten i revisjonsselskapet og utførelsen av revisjonsoppdrag. Blant annet fant Finanstilsynet feil og mangler i revisjonen av et foretak av allmenn interesse. Tilsynet avdekket også alvorlige feil og mangler i etterlevelsen av hvitvaskingsregelverket.

Bruddene er av en slik karakter at de gir grunnlag for å ilegge overtredelsesgebyrer. I brev av 11. juni 2024 varslet Finanstilsynet vedtak om overtredelsesgebyrer for brudd på revisorloven og hvitvaskingsloven. Finanstilsynet har vurdert revisjonsselskapets tilsvarende av 1. oktober 2024. Finanstilsynet mener vedtak om overtredelsesgebyr skal fattes, men finner etter en konkret vurdering at gebyrets størrelse skal reduseres.

Finanstilsynet ilegger RSM Norge AS et overtredelsesgebyr på kr. 1 250 000 (enmilliontohundrefemtifem tusen) for brudd på revisorloven §§ 9-2, 9-4 og 9-7. Hjemmelen for overtredelsesgebyret er revisorloven § 14-5.

Finanstilsynet ilegger RSM Norge AS et overtredelsesgebyr på kr. 750 000 (syvhundrefemtifem tusen) for overtredelse av hvitvaskingsloven §§ 7, 8, 9, 13 og 14. Hjemmelen er hvitvaskingsloven § 49.

Klagerett m.m

Foretaket kan klage på vedtaket innen tre uker etter at dette brevet er mottatt. Klagen sendes til Finanstilsynet som vurderer den. Hvis Finanstilsynet ikke omgjør vedtaket, sendes klage på overtredelsesgebyr etter revisorloven til Klagenemnden for revisor-, regnskapsfører- og inkassosaker. Klage på overtredelsesgebyr etter hvitvaskingsloven sendes til Finansdepartementet.

Foretaket har rett til å se dokumentene i saken etter reglene i forvaltningsloven §§ 18 og 19.

Innkreving av gebyret

Overtredelsesgebyrer innkreves av Skatteetaten ved Statens innkrevingssentral. Statens innkrevingssentral sender krav om betaling umiddelbart etter klagefristens utløp. Hvis vedtaket påklages, sendes kravet etter at klagen er avgjort. Fristen for betaling vil være tre uker etter at Statens innkrevingssentral har sendt faktura.

Oppfølgingspunkter etter tilsynet

Finanstilsynet vil følge opp tiltakene som revisjonsselskapet har iverksatt i de årlige møtene som Finanstilsynet har med revisjonsselskapet.

2. Innholdet i denne tilsynsrapporten

- Nærmere om tilsynet, se punkt 3.
- Nærmere om tidligere tilsyn, se punkt 4.
- Forhold som Finanstilsynet avdekket under tilsynet
 - Selskapsmessige forhold, se punkt 5.
 - Revisjonsoppdrag, se punkt 6.
 - Hvitvaskingsregelverket, se punkt 7.
- Oppsummering og konklusjon, se punkt 8.
- Rettslig grunnlag og nærmere om vilkårene i loven for å kunne fatte vedtak, se punkt 9.

3. Nærmere om tilsynet

Tilsynet inngår i Finanstilsynets arbeid rettet mot selskaper som reviderer foretak av allmenn interesse. Finanstilsynet skal blant annet gjennomføre kvalitetskontroll med slike revisjonsforetak minst hvert tredje år, se revisorloven § 12-1 og revisjonsforordningen artikkel 26 nr. 2. Funnene og observasjonene som er omtalt i denne tilsynsrapporten er basert på situasjonen på tilsynstidspunktet.

Det er sentralt for å sikre at selskapet overholder revisorlovgivningen og god revisjonsskikk, at selskapet har hensiktsmessige retningslinjer og rutiner. Finanstilsynet har derfor vurdert utvalgte retningslinjer og rutiner i revisjonsselskapet, og har testet etterlevelsen på ett eller flere områder på utvalgte revisjonsoppdrag, se punkt 5 og 6. Finanstilsynet har også gjennomgått revisjonsselskapets antihvitvaskingsarbeid, se punkt 7. Totalt har Finanstilsynets tilsyn omfattet kontroll av revisjonsutførelsen på utvalgte områder for 19 foretak.

Revisors rolle som allmennhetens tillitsperson ved utførelse av lovfestet revisjon er definert i revisorloven § 9-1. Revisor skal utøve virksomheten med integritet, objektivitet og aktsomhet. Ved gjennomføring av tilsyn med revisjonsforetak som har betydelige inntekter fra andre tjenester enn lovfestet revisjon, er Finanstilsynet opptatt av hvordan revisjonsforetakets ledelse og styre sikrer at de verdier og holdninger som skaper tillit til en revisjonsbekreftelse, også etterleves i øvrig

virksomhet. Finanstilsynet har vurdert de uttalelser som fremgår av åpenhetsrapporten, årsrapporten, kursmateriale, belønnings- og sanksjonssystemer, for å påse at disse bidrar til økt revisjonskvalitet og tillit ved at verdier som objektivitet, uavhengighet, integritet og aktsomhet vektlegges. Det fremgår av revisjonsselskapets åpenhetsrapport for 2023 at lovfestet årsregnskapsrevisjon utgjør om lag 68% av revisjonsselskapets virksomhet.

4. Tidligere tilsyn

Finanstilsynet har hatt følgende tilsyn med RSM Norge de siste tre år:

- Periodisk kvalitetskontroll 9. til 20. november 2020, med tilhørende tilsynsrapport av 6. desember 2021. Tilsynet omfattet da blant annet revisjonsselskapets virksomhetsstyring, revisjonsutførelse og etterlevelse av hvitvaskingsregelverket. Finanstilsynet avdekket vesentlige mangler i revisjonsutførelsen i alle oppdragene som ble gjennomgått, og det var Finanstilsynets vurdering at manglene i flere tilfeller utgjorde alvorlige brudd på revisors plikter. Revisjonsselskapet opplyste om tiltak for å rette opp i forholdene Finanstilsynet påpekte i rapporten.
- Tilsynssak vedrørende revisjonsutførelsen for en bank, med tilhørende tilsynsrapport av 3. mai 2023. Tilsynsrapporten tok opp flere brudd på revisorloven, herunder god revisjonsskikk.
- Oppfølging av KRT-1188, med tilsynsrapport datert 10. mai 2023. I tilsynsrapporten fikk selskapet kritikk av Finanstilsynet. Kritikken omhandlet retningslinjene for fastsettelse av vesentlighetsgrenser og revisjonsstrategi for revisjon av foretak av allmenn interesse.

Finanstilsynet har i løpet av de siste tre årene oversendt foretaket syv henvendelser om mottatte signaler/innrapporteringer fra eksterne om indikasjoner på svikt i revisjonsutførelsen. Finanstilsynet ba i disse syv henvendelsene om at revisjonsselskapet gikk gjennom sakene og foretok en egenevaluering om revisjonen var utført i samsvar med revisorloven og god revisjonsskikk. Finanstilsynet ba også om at det ble iverksatt nødvendige tiltak.

5 Forhold i revisjonsselskapet

5.1 System for oppdragsvurdering – overvåkingskontroller

Revisjonsforetak skal etablere systemer for intern kvalitetskontroll, se revisorloven § 7-1. Etter Finanstilsynets vurdering er et slikt system avgjørende for kvaliteten på revisjonsutførelsen. Den internasjonale standarden for kvalitetskontroll for revisjonsforetak ISQC1 ble erstattet av den oppdaterte standarden ISQM1 fra 15. desember 2022. Finanstilsynet legger til grunn at lovkravet i revisorloven § 7-1 langt på vei er tilfredsstillt når det er implementert kvalitetskontrollsystemer i samsvar med ISQM1.

Revisjonsselskapet har om lag 7 500 revisjonsoppdrag. Revisjonsselskapet har interne retningslinjer og rutiner for kvalitetsstyring. Kvalitetsstyringsrutinene punkt 3 omhandler aksept, fortsettelse og oppsigelse av klientforhold og enkeltoppdrag, og punkt 10 omhandler overvåking av det interne kontrollsystemet. Dokumentasjonen for utførelse av oppdragsvurderinger arkiveres i revisjonsverktøyene.

I kvalitetsstyringsrutinene punkt 3.2 er det gitt veiledning for fortsettelse av oppdrag. Det fremkommer der at fortsettelsesvurdering alltid skal foretas og dokumenteres på et så tidlig

tidspunkt at det ikke oppstår et press på å måtte fortsette oppdraget. Revisjonsselskapet har ingen overvåkingskontroller som følger opp at det faktisk er utført oppdragsvurdering og om denne er utført i samsvar med kvalitetsstyringsrutinene utover overvåkingskontroller som utføres etter at revisjonsberetning er avgitt.

Finanstilsynets vurdering

Revisjonsselskapets størrelse tilsier at revisjonsselskapet må ha et system for utførelse og dokumentasjon av oppdragsvurderinger som gjør at revisjonsselskapet kan ta ut milepælsrapporter og ta ut rapporter for oppdrag som er vurdert å ha forhøyet risiko. Finanstilsynet konstaterer at foretakets systemer ikke er tilpasset dette. Videre bemerker Finanstilsynet at foretakets retningslinjer ikke legger opp til at avvik følges opp rettidig slik at oppfølgingen kan ha reell påvirkning på planleggingen av revisjonsoppdrag før revisjonsutførelsen iverksettes.

Finanstilsynet mener at manglene ved kvalitetsstyringsrutinene utgjør brudd på revisorloven § 7-1. Det vises til tilsynsrapporten punkt 5.4 og punkt 6.2, der det fremgår at det er vesentlige svakheter ved oppdragsvurderinger på enkeltoppdrag.

Finanstilsynet har merket seg revisjonsselskapets tilsvarende der det er redegjort for at det vil bli innført overvåkingskontroller for å sikre kvaliteten på aksept- og fortsettelsesvurderinger.

5.2 Risiko for digital kriminalitet og testing av digital forsvarsevne

Det følger av revisorloven § 7-1, se også ISQM1, at revisjonsselskapets retningslinjer og rutiner blant annet må sikre forsvarlig håndtering av IKT-risiko og IKT-sikkerhet. Det aktuelle risikobildet tilsier at revisjonsselskaper må ha oppmerksomhet rettet mot risikoen for digital kriminalitet, blant annet risikoen for angrep rettet mot selskapets systemer.

Revisjonsselskapet har opplyst at det har testet kontrollene i foretaket og foretatt interne analyser av IKT-sikkerheten i foretaket, og konkludert med at IKT-sikkerheten er på et minimumsnivå. Foretaket har videre opplyst at det er funnet mangler når det gjelder styringsprosesser for IKT-området. Videre har ikke foretaket oppfylt minimumskravene til personvern, og det mangler kontinuitetsledelse (BCM – business continuity management). Foretaket har forklart dette med at arbeidet med IKT-risikostyring og oppfølging av IKT-risikoer ikke ble satt i system før i august 2023. Da ble det startet et arbeid for å identifisere risikoer og planlegge tiltak. Avdekkede IKT-risikoer vil bli håndtert på en måte som revisjonsselskapet anser tilfredsstillende når dette arbeidet er fullført. I tilsynsmøtene har foretaket vist til planlagt og igangsatt arbeid for å identifisere, vurdere og håndtere IKT-risikoer og dekke mangler innen IKT-sikkerheten. Foretaket har forklart at det er mye arbeid som gjenstår for å kunne håndtere alle avdekkede manglende innen IKT-området på en tilfredsstillende måte. Foretaket informerte også om at det kort tid etter tilsynet skulle gjennomføres en beredskapsøvelse for IKT-området.

Finanstilsynets vurdering

Finanstilsynet mener at håndteringen av IKT-området i RSM ikke har vært tilfredsstillende. Finanstilsynet bemerker at selv om foretaket viste til et pågående arbeide, er det fortsatt mye arbeid som gjenstår for å kunne oppnå en IKT-sikkerhet over et minimumsnivå.

Revisjonsselskapet har i tilsvaret redegjort for iverksatte tiltak etter Finanstilsynets tilsyn. Finanstilsynet tar til etterretning at revisjonsselskapet har adressert manglene påpekt av Finanstilsynet.

5.3 Revisjon av foretak av allmenn interesse

De særlige pliktene som gjelder ved revisjon av foretak av allmenn interesse fremgår av revisorloven kapittel 12 som gjennomfører revisjonsforordningen i norsk rett.

5.3.1 Kvalitetsstyringsrutiner for revisjon av foretak av allmenn interesse

Finanstilsynet har gjennomgått revisjonsselskapets kvalitetsstyringsrutiner for revisjon av foretak av allmenn interesse. Kvalitetsstyringsrutinene er i begrenset grad tilpasset kravene i revisjonsforordningen. Oppdragsgjennomgangen avdekket også svakheter i overholdelsen av kravene i revisjonsforordningen, se punkt 5.3.4, noe som underbygger at revisjonsselskapet ikke har tilstrekkelige rutiner for overholdelse av kravene i revisjonsforordningen.

Finanstilsynets vurdering

Finanstilsynets vurdering er at revisjonsselskapet ikke i tilstrekkelig grad har tilpasset sine prosedyrer i samsvar med lovkrav for revisjon av foretak av allmenn interesse. Når revisjonsselskapet ikke har tilpasset prosedyrer og sjekklister til revisorloven kapittel 12, vil ikke revisjonsteamene få nødvendig støtte og veiledning til å overholde regelverket. Rutinene for kvalitetssikring er heller ikke i tilstrekkelig grad tilpasset kravene i revisjonsforordningen, hvilket medfører at foretaket ikke får evaluert etterlevelsen av faglige standarder og regulatoriske krav i samsvar med revisorloven § 7-1. Dette er etter Finanstilsynets vurdering et grovt pliktbrudd.

5.3.2 Åpenhetsrapport

Etter revisjonsforordningen artikkel 13 nr. 1 skal en revisor eller et revisjonsselskap som foretar lovfestet revisjon av foretak av allmenn interesse, offentliggjøre en årlig åpenhetsrapport senest innen fire måneder etter utgangen av hvert regnskapsår. Åpenhetsrapporten skal offentliggjøres på revisorens eller revisjonsselskapets nettsted og være tilgjengelig på nettstedet i minst fem år fra den dag den offentliggjøres på nettstedet. De nærmere kravene til åpenhetsrapporten følger av artikkel 13 nr. 2 og 3.

Revisjonsselskapet har i 2023 publisert åpenhetsrapporten for 2022 basert på kravene etter revisorloven 12-1, jf. revisjonsforordningen artikkel 13. Finanstilsynet bemerker at åpenhetsrapporten har enkelte mangler i forhold til kravene i revisjonsforordningen:

- Åpenhetsrapporten inneholder ikke erklæring fra administrasjon- eller ledelsesorganet om systemets effektivitet, se artikkel 13 nr. 2 bokstav d.
- Åpenhetsrapporten inneholder et kapittel om uavhengighet, men dette er ikke formulert som en erklæring om revisorens eller revisjonsselskapets uavhengighetstiltak som også bekrefter at det er utført en intern gjennomgang av at uavhengighetskravene er oppfylt, se artikkel 13 nr. 2 bokstav g.
- Åpenhetsrapporten inneholder et kapittel om etterutdanning, men dette er ikke formulert som en erklæring om de retningslinjene revisoren eller revisjonsselskapet følger med hensyn til etterutdanning av revisorene nevnt i artikkel 13, slik som revisjonsforordningen krever etter artikkel 13 nr. 2 bokstav h.
- Det følger av revisjonsforordningen artikkel 13 nr. 2 bokstav j at åpenhetsrapporten skal inneholde en beskrivelse av retningslinjer for rotasjon av ansvarlige revisjonspartnere og ledende medarbeidere i samsvar med artikkel 17 nr. 7. Det er i åpenhetsrapporten angitt at revisjonsselskapet har rutiner for rotasjon av ledende medarbeidere. Det er imidlertid ikke gitt en beskrivelse av disse retningslinjene.

Finanstilsynets vurdering

Revisjonsselskapets åpenhetsrapport for 2022 er ikke i samsvar med kravene i revisjonsforordningen artikkel 13, noe som utgjør brudd på revisorloven § 12-1. Åpenhetsrapporten for 2023 ble publisert før Finanstilsynets foreløpige tilsynsrapport forelå. Finanstilsynet har merket seg at revisjonsselskapet vil sikre at samtlige krav i revisjonsforordningen er oppfylt ved publisering av åpenhetsrapporten for 2024.

5.3.3 Særlige plikter ved revisjon av foretak av allmenn interesse

Revisjonsforetak som reviderer foretak av allmenn interesse, skal årlig rapportere om revisjonsutførelsen for hvert enkelt foretak av allmenn interesse til Finanstilsynet. Basert på rapporteringen (KRT-1188) har Finanstilsynet sett nærmere på etterlevelsen av utvalgte områder innenfor revisjonsforordningen, herunder levering av tilleggstjenester etter artikkel 5, oppdragskontroll etter artikkel 8, revisjonsberetning etter artikkel 10 og tilleggsrapport til revisjonsutvalget etter artikkel 11. Seks revisjonsoppdrag har vært omfattet av Finanstilsynets gjennomgang.

Tilleggsrapport

- For banker har revisjonsselskapet splittet opplysninger som skal rapporteres til revisjonsutvalg i to rapporter, en tilleggsrapport og en revisjonsrapport. Tilleggsrapporten er datert og sendt revisjonsutvalget i desember 2022 og revisjonsrapporten er sendt i forbindelse med avgivelse av revisjonsberetning i 2023.
- I revisjonsrapporter avgitt for revisjonen av 2022 er det henvist til tidligere revisorlov i forbindelse med erklæring av uavhengighet,
- Det er ikke gitt informasjon i tilleggsrapporten om beregningen av virkningen på det reviderte finansregnskapet, se artikkel 5 nr.3 bokstav b, i noen av oppdragene hvor det er levert skattetjenester.
- Tilleggsrapportene mangler informasjon om de rapporterte og vurderte verdsettingsmetodene som er anvendt på de forskjellige postene i årsregnskapet eller konsernregnskapet, herunder eventuelle virkninger av endringer av disse metodene.
- Dokumentasjon for at revisjonsutvalgene har behandlet og akseptert hvilke tjenester revisor kan utføre, foreligger ikke alltid.

Finanstilsynets vurdering

Det er Finanstilsynets vurdering at tilleggsrapportene ikke oppfyller kravene som stilles etter revisorloven § 12-1, jf. revisjonsforordningen artikkel 11. Finanstilsynet mener at revisjonsselskapet må påse at alle pliktige forhold nevnt i revisjonsforordningen samles i én tilleggsrapport til revisjonsutvalget, påse riktige lovhenvvisninger, og i den grad det er ytt tjenester etter unntaksreglene i revisorloven § 12-4, må det påses at vilkårene i revisjonsforordningen artikkel 5 nr. 3 er oppfylt.

Finanstilsynet har merket seg at revisjonsselskapet i tilsvaret har opplyst at de tar Finanstilsynets merknader til etterretning og at forholdet ble hensyntatt ved utarbeidelsen av nye maler våren 2024.

5.4 Aksept-/fortsettelsesvurderinger

Det følger av revisorloven § 9-2 at før et revisjonsforetak påtar seg et oppdrag om lovfestet revisjon, skal revisjonsselskapet be den revidertes forrige revisor opplyse om det foreligger forhold som tilsier at ny revisor ikke bør påta seg oppdraget. Bestemmelsene om aksept og fortsettelse av revisjonsoppdrag skal hindre at ny revisor og sittende revisor bidrar til at virksomhet som ikke drives i samsvar med den lovgivningen som gjelder for virksomheten, kan videreføres. At revisor utviser profesjonell skepsis i sine vurderinger, er avgjørende for å kunne ivareta rollen som allmennhetens tillitsperson.

Dersom det foreligger ulovlige forhold, må revisor forsikre seg om at den reviderte retter opp i forholdene før oppdraget aksepteres, eller i det minste at revisor påser at det foreligger en klar, realistisk handlingsplan for retting. For forhold som ikke kan rettes raskt, skal revisor følgelig forsikre seg om at det foreligger en realistisk plan for hvordan og når forholdene skal være brakt i orden. Revisor må selv vurdere om det er overveiende sannsynlig at planen kan og vil bli oppfylt, før revisor påtar seg oppdraget. Det vises også til revisorloven § 9-4 tredje ledd, se ISA 220 punkt 22-24 og ISQM1 punkt 30.

Finanstilsynet har vurdert revisjonsselskapets retningslinjer og rutiner for aksept- og fortsettelsesvurderinger av revisjonsoppdrag og testet etterlevelse på oppdragsnivå for fire revisjonsoppdrag. I det følgende redegjør Finanstilsynet for testingen av disse oppdragene. Der det har vært relevant har Finanstilsynet også vurdert revisors arbeid knyttet til forutsetningen om fortsatt drift i selskapenes årsregnskaper.

5.4.1 Oppdrag A

Akseptvurderingen

Selskapet var nyregistrert i Foretaksregisteret høsten 2019 og registrerte revisor første gang høsten 2022. RSM ble valgt som foretakets revisor i midten av januar 2023. Årsregnskapet for regnskapsåret 2022 som er datert 26. september 2023 ble godkjent av Regnskapsregisteret i begynnelsen av oktober 2023, mens det ble åpnet konkurs i selskapet i slutten av samme måned. Årsregnskapet for 2022 viser et betydelig underskudd samt tilsvarende betydelig negativ egenkapital på ca. MNOK 23 (totale aktiva på ca. MNOK 7).

Oppdragsansvarlig revisor har den 9. januar 2023 dokumentert akseptvurderingen i et eget skjema "Klientaksept og uavhengighet". Her vises det til "store underskudd" og negativ egenkapital. Det vises videre til at selskapet er finansiert med gjeld til eiere "samt avtaler med hovedleverandør [...] vedrørende utsatt betaling". Det refereres også til en "nylig kapitaløkning", som imidlertid ikke er i nærheten av å dekke opp den negative egenkapitalen. Oppdragsansvarlig har "vurdert som ikke aktuelt" å gjøre noen interne konsultasjoner i forbindelse med akseptvurderingen.

I forbindelse med tilsynet har oppdragsansvarlig revisor vist til at det ble gjennomført teams-møte med økonomisjefen i selskapet om drift og finansiering samt gjennomgang av foreløpig regnskap før juleferien i 2022. Dette ble fulgt opp med samtaler med ledelsen før oppdragsaksepten. Det vises til at "[s]elskapet har lite formaliserte styremøter og det ble ikke krevd noe dokumentasjon utover samtale som ble gjennomført." Basert på "samtaler med selskapet ble det vurdert at styret ikke hadde brutt sin handleplikt og det ble derfor vurdert å ikke være nødvendig med handlingsplan."

Engasjementsbrevet og protokoll fra ekstraordinær generalforsamling er datert samme dato, 6. januar 2023, som altså er før oppdragsansvarlig revisor har fullført akseptvurderingen. Forespørsel til tidligere revisor ble sent og besvart den 6. januar 2023.

Finanstilsynets vurdering

På tidspunktet for aksept av oppdraget var revisor klar over at underskuddene var store og at egenkapitalen var svært negativ. Til tross for en vesentlig underbalanse har revisor nøydt seg med å bygge på samtaler med ledelsen uten å hente inn dokumentasjon som kunne underbygget de slutninger revisor gjorde. Revisor har heller ikke dokumentert sine vurderinger i akseptvurderingen, bare stikkordbaserte faktaopplysninger. Med det bakteppet som er beskrevet, har revisor vurdert det slik at styrets handleplikt etter aksjelovens § 3-5 ikke var brutt og at det ikke var nødvendig med handlingsplan. Dette til tross for at styret i henhold til aksjelovens § 3-5 første ledd "straks [skal] behandle saken" og "innen rimelig tid innkalle generalforsamlingen og gi den en redegjørelse for selskapets økonomiske stilling" når egenkapitalen er tapt. Etter Finanstilsynets vurdering ville en handlingsplan fra styret i dette tilfellet vært et helt nødvendig utgangspunkt for å kunne vurdere om foretaket skulle aksepteres som revisjonskunde.

Finanstilsynet mener at revisor ikke har gjennomført en tilstrekkelig og hensiktsmessig akseptvurdering, og revisjonsoppdraget skulle ikke vært akseptert. Dette er brudd på revisorloven § 9-4 tredje ledd, se ISA 220 punkt 22 og § 9-4 fjerde ledd, se ISA 200 punkt 15. Pliktbruddet er grovt.

Revisjon av forutsetningen om fortsatt drift

Revisor har i planleggingen av revisjonen for 2022 ikke dokumentert sin vurdering av risikoen for at forutsetningen om fortsatt drift ikke er til stede. Ledelsen i foretaket har ikke dokumentert en foreløpig vurdering av selskapets evne til fortsatt drift. Ved avslutningen av revisjonen har revisor vist til at det er gjennomført en emisjon i penger sent i 2022 og at det er gjennomført en gjeldskonvertering i forbindelse med avslutningen av samarbeidet med en vesentlig aksjonær og kreditor. Det er avtalt en nedbetalingsplan for leverandørgjelden til den samme kreditoren. Det beskrives forsøk på å få en avtale på plass med en annen aktør uten at dette har materialisert seg, men at en slik avtale med kapitalinnskudd er avgjørende for videre drift. Det er vist til at "[d]rift er noe bedret og oppsigelse og andre tiltak viser positivt resultat i juni og august." Perioderegnskapene for juni og august 2023 er lagt ved. Det er ikke hentet inn drifts- og/eller likviditetsbudsjetter eller styreprotokoller med konkrete handlingsplaner. På denne bakgrunn har revisor konkludert med at "vi er enige om at fortsatt drift forutsetning er riktig", men at forholdet om usikkerhet for fortsatt drift er omtalt i note og presiseres i revisjonsberetningen.

Noten om fortsatt drift inneholder konkrete opplysninger som revisor ikke har vurdert i revisjonsdokumentasjonen, herunder påstanden om at "[t]iltakene selskapet har gjennomført for å redusere kostnadene gir nå effekt". Noten sier også at "selskapet hadde positivt driftsresultat i august."

Revisor konkluderer med at handleplikten etter hans vurdering er oppfylt og at "[n]ummerert brev vurdert som ikke aktuelt basert på dette."

Foregående års regnskap er ikke revidert, men revisor har ikke opplyst om dette i revisjonsberetningen.

Finanstilsynets vurdering

Etter ISA 220 punkt 23 skal oppdragsansvarlig revisor bruke den informasjonen som er hentet inn under akseptvurderingen i planleggingen og gjennomføringen av revisjonsoppdraget. I punkt A55 vises det til at slik informasjon kan være relevant for å oppfylle kravene i ISA315 og ISA 240 til "å identifisere og vurdere risikoer for vesentlig feilinformasjon [...]". At revisor ikke har brukt denne informasjonen i risikovurderingen, er en alvorlig mangel. Det er også en mangel at revisor ikke har gått dypere inn i perioderegnskapet for august som det vises til i noten om fortsatt drift. Dette

perioderegnskapet viser ikke akkumulerte tall og slik informasjon ville vært vesentlig i vurderingen av fortsatt drift.

Med utgangspunkt i den svært negative egenkapitalen er det Finanstilsynets vurdering at styrets handleplikt etter aksjelovens § 3-5 er utløst. Det finnes dog ingen styreprotokoller som dokumenterer hva styret har gjort eller hvordan styret har fulgt opp denne handleplikten. Generalforsamlingen er heller ikke kalt inn for å få en redegjørelse om selskapets økonomiske stilling, se aksjelovens § 3-5 første ledd. Likevel har revisor konkludert med at handleplikten er oppfylt.

Finanstilsynet mener at revisor ikke har vurdert hvorvidt det er hentet inn tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis for at ledelsens bruk av forutsetningen om fortsatt drift ved utarbeidelsen av årsregnskapet er riktig. Han har dermed heller ikke hatt tilstrekkelig grunnlag for å trekke konklusjoner rundt bruken av forutsetningen om fortsatt drift, se ISA 570 punktene 17 og 18.

ISA 260 punkt 16 stiller krav til at revisor skal kommunisere betydelige funn som er avdekket ved revisjonen til dem som har overordnet ansvar for styring og kontroll. At revisor her har tatt inn et separat avsnitt med omtale av vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift uten å modifisere konklusjonen, skal omtales i nummerert brev, se ISA 260 punkt 16 (d). Videre er manglende kommunikasjon i nummerert brev av styrets brudd på handleplikten, et brudd på revisorlovens § 9-5 om kommunikasjon med styret.

At foregående årsregnskap ikke er revidert, skal angis i et avsnitt om andre forhold i revisjonsberetningen, se revisorlovens § 9-7 annet ledd bokstav e, jf. ISA 710 punkt 14. Dette har revisor ikke gjort.

Finanstilsynet mener at revisjonen av forutsetningen om fortsatt drift har sviktet på en rekke punkter. Dette utgjør brudd på revisorlovens § 9-4 første ledd, § 9-5, § 9-7 andre ledd bokstavene e og h og § 9-4 tredje ledd, særlig bokstavene c til e, se ISA 220 punkt 23, ISA 260 punkt 16, ISA 570 punktene 16, 17 og 18 og ISA 710 punkt 14. Pliktbruddene er grove hver for seg.

5.4.2 Oppdrag B

RSM ble valgt som foretakets revisor i midten av november 2022. Årsregnskapet for regnskapsåret 2022 er datert 30. juni 2023, mens revisjonsberetningen er datert 31. juli 2023. Årsregnskapet for 2022 viser på samme måte som 2021 et betydelig underskudd samt tilsvarende betydelig negativ egenkapital på ca. MNOK 60 (totale eiendeler ca. MNOK 30). Foretaket ble tilført knappe MNOK 20 i ny egenkapital i slutten av 2022. Ved utgangen av 2021 var egenkapitalen negativ med MNOK 39 og sum eiendeler MNOK 68. Tidligere revisor opplyste om vesentlig usikkerhet om fortsatt drift i beretningen datert 31. august 2022.

Akseptvurderingen

Det er gjennomført et møte den 23. september 2022 med tidligere oppdragsansvarlig revisor. Agendaen for møtet er relativt omfattende, men det fremgår ikke om det innhentete nummererte brev fra tidligere revisor var tema på møtet. I referatet fremkommer det at tidligere revisor "fraråder oss ikke å ikke påta oss oppdraget." Tidligere revisor har ifølge referatet hatt fire særskilte risikoer, der "fortsatt drift" er en av dem. Videre er det dokumentert at "[r]evisor syns at handleplikten til styret er til stede. Men ikke observert tiltak." Selve akseptvurderingen finnes i et eget dokument utarbeidet av medarbeider på teamet den 29. desember 2022. Her er det kort konstatert at "[s]elskapet har slitt med likviditeten og egenkapitalen, men har fått tilført ny kapital fra eiere i 2022." Styrets handleplikt etter aksjelovens § 3-5 er ikke nevnt. Til punktet "[a]ssess whether information obtained from the auditor's client acceptance process is relevant to identifying risks of material misstatement", har revisor konkludert med "[i]ngen forhold av betydning avdekket". Oppdragsansvarlig revisor har formelt kvalitetssikret akseptvurderingen i

revisjonsdokumentasjonen den 16. februar 2023, som altså er tre måneder etter at RSM ble registrert som revisor for foretaket.

I tilsvaret har revisjonsselskapet redegjort for at akseptvurderingen på konsernnivå reelt ble godkjent av oppdragsansvarlig revisor i oktober 2022, men at dette ikke ble dokumentert i revisjonsdokumentasjonen før på et senere tidspunkt.

Finanstilsynets vurdering

På tidspunktet for aksept av oppdraget var revisor klar over at underskuddene var store og at egenkapitalen var svært negativ. Til tross for en vesentlig underbalanse, forrige revisors opplysning om vesentlig usikkerhet om fortsatt drift i revisjonsberetningen, innspill på møtet om særskilt risiko knyttet til fortsatt drift og styrets handleplikt, er ikke disse forholdene tilstrekkelig fulgt opp i akseptvurderingen. Akseptvurderingen skal uansett omstendigheter fullføres før revisor påtar seg oppdraget. Når akseptvurderingen er gjort flere uker etter - og oppdragsansvarlig revisor først godkjenner akseptvurderingen tre måneder etter - at RSM er registrert som foretakets revisor, er det et alvorlig brudd på revisorlovens § 9-2 første ledd og § 9-4 tredje og fjerde ledd, se ISQM 1 punkt 30 og ISA 220 punkt 22. Revisor har heller ikke dokumentert sine vurderinger, bare notert stikkordbaserte faktaopplysninger. Styrets handleplikt er ikke nevnt. Dette til tross for at styret "straks [skal] behandle saken" og "innen rimelig tid innkalle generalforsamlingen og gi den en redegjørelse for selskapets økonomiske stilling", se aksjelovens § 3-5 første ledd. Uten handlingsplaner fra styret med redegjørelse for generalforsamlingen, og i situasjonen med den underbalansen som selskapet hadde på aksepttidspunktet, er handlingsplikten etter Finanstilsynets oppfatning brutt. Etter Finanstilsynets vurdering ville en handlingsplan fra styret i dette tilfellet vært et helt nødvendig utgangspunkt for å kunne vurdere om foretaket skulle aksepteres som revisjonskunde.

Finanstilsynet mener at revisor ikke har gjennomført en tilstrekkelig og hensiktsmessig akseptvurdering. Dette er brudd på revisorloven § 9-2 første ledd og § 9-4 tredje og fjerde ledd, se ISA 220 punkt 22 og ISA 200 punkt 15. Pliktbruddet er grovt.

Revisjon av forutsetningen om fortsatt drift

Kravet til revisjon av forutsetningen om fortsatt drift følger av revisorloven § 9-4 tredje ledd. Etter ISA 220 punkt 23 skal oppdragsansvarlig revisor ta i betraktning den informasjonen som er hentet inn for akseptvurderingen i planleggingen og gjennomføringen av revisjonsoppdraget. I punkt A55 vises det til at slik informasjon kan være relevant for å oppfylle kravene i ISA 315 og ISA 240 til "å identifisere og vurdere risikoer for vesentlig feilinformasjon [...]".

Ifølge ISA 560 punkt 6 skal revisor gjennomføre revisjonshandlinger som er utformet for å innhente tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis for at alle hendelser som finner sted mellom balansedagen og datoen for revisjonsberetningen og som krever korrigerende eller omtale i regnskapet, er blitt identifisert. Dersom det er identifisert hendelser eller forhold som kan skape tvil av betydning om enhetens evne til fortsatt drift, skal revisor innhente tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis for å fastslå om det foreligger en vesentlig usikkerhet knyttet til hendelser eller forhold som kan skape tvil av betydning om enhetens evne til fortsatt drift (heretter referert til som «vesentlig usikkerhet») ved å gjennomføre ytterligere revisjonshandlinger, herunder en vurdering av motvirkende faktorer, se ISA 570 punkt 16.

Tidligere revisor presiserte vesentlig usikkerhet om fortsatt drift i sin revisjonsberetning for 2021 datert 31. august 2022. Revisor har i planleggingen av revisjonen ikke dokumentert sin vurdering av risikoen for at forutsetningen om fortsatt drift ikke er til stede. Ledelsen i foretaket har ikke dokumentert en foreløpig vurdering av selskapets evne til fortsatt drift. Revisors håndtering av risikoen knyttet til forutsetningen om fortsatt drift er ikke dokumentert annet enn svært overordnet og stikkordspreget i et arbeidspapir datert 20. juni 2023. Revisor har hentet inn en tilbakeståelseserklæring datert 20. juni 2023 signert av styrets leder i eierselskapet der det

bekreftes "at konserntern gjeld står tilbake for ekstern gjeld". Til tross for den beskrevne kapital situasjonen er heller ikke styrets handleplikt vurdert og heller ikke kommentert i et nummerert brev. At revisor her har tatt inn et separat avsnitt med omtale av vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift uten å modifisere konklusjonen, er ikke omtalt i nummerert brev. I arbeidspapiret "Small or Non-Complex Audits – General Procedures" dreier punktene 36 – 49 seg om temaet "Going Concern". Disse er fylt ut av medarbeider den 9. august og gjennomgått av oppdragsansvarlig revisor den 14. august 2023. Det er ikke dokumentert revisjonshandlinger som dekker perioden fra dato på årsregnskapet den 30. juni til dato på revisjonsberetningen i samsvar med ISA 560 punkt 6. Revisjonsberetningen er datert 31. juli 2023.

Finanstilsynets vurdering

Som en konsekvens av den mangelfulle risikovurderingen er ikke revisjonen gjennomført i samsvar med ISA 570 punkt 16. De overordnede og stikkordspregede notatene fra teams-møtet med CFO i foretaket den 20. juni 2023 som er gjort med henvisninger til faktiske tall, budsjetter, likviditetsprognoser samt tilbakeståelseserklæringer "samt ytterligere planlagt kapitaltilførsel fra eiere", er ikke tilstrekkelige og hensiktsmessige revisjonsbevis for grunnlag for fortsatt drift.

Revisor er også oppdragsansvarlig revisor i morselskapet og visste på dette tidspunktet at også morselskapet har en anstrengt økonomisk situasjon både knyttet til at egenkapitalen i sin helhet forsvares av konserngoodwill, dvs. av oppdrag B som er det operative selskapet i konsernet. I konsernets årsberetning skriver styret at også 2023 viser negative resultater.

I denne situasjonen er det skjerpede krav til oppdaterte handlinger rundt finansieringen av den videre driften, se ISA 570 punkt 12 – 14 og hendelser etter balansedatoen i samsvar med ISA 560 punkt 6.

På denne bakgrunnen mener Finanstilsynet at revisor ikke har evaluert hvorvidt det er hentet inn tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis for at ledelsens bruk av forutsetningen om fortsatt drift ved utarbeidelsen av årsregnskapet for 2022 er til stede. Revisor har dermed heller ikke hatt tilstrekkelig grunnlag for å trekke konklusjoner rundt bruken av forutsetningen om fortsatt drift, slik ISA 570 punktene 17 og 18 krever.

Videre viser Finanstilsynet til at revisor ikke har kommunisert betydelige funn på en korrekt måte ettersom revisor skulle ha tatt inn et separat avsnitt med omtale av vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift, uten å modifisere konklusjonen i nummerert brev, se ISA 260 punkt 16 (d). Den manglende kommunikasjonen i nummerert brev angående styrets brudd på handleplikten, er et brudd på revisorlovens § 9-5 om kommunikasjon med styret.

Finanstilsynet mener at revisjonen av forutsetningen om fortsatt drift har sviktet på en rekke punkter og utgjør brudd på revisorlovens § 9-4 første ledd, § 9-5, § 9-7 andre ledd bokstav h og § 9-4 tredje ledd, se ISA 220 punkt 23, ISA 260 punkt 16, ISA 570 punktene 16, 17 og 18. Pliktbruddene er grove.

5.4.3 Oppdrag C

Fortsettelsesvurderingen

RSM har over noen år vært foretakets valgte revisor frem til revisjonsselskapet fratrådte den 23. november 2023. Årsregnskapet for 2021 viser et betydelig underskudd, mens årsregnskapet for 2022 har et mindre overskudd. Egenkapitalen er betydelig negativ, men som en følge av overskuddet i 2022 forbedret den seg fra ca. minus 1,5 MNOK til ca. minus 1,2 MNOK. Revisjonsberetningen inneholder for begge årene et separat avsnitt med omtale av vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift uten å modifisere konklusjonen. For begge årene er det også under "Andre forhold" kommentert at "[s]elskapet [ikke] har behandlet skattetrekkmidler i samsvar med bestemmelsene i skattebetalingsloven § 5-12." Styrets handleplikt er ikke omtalt i disse revisjonsberetningene.

Det er skrevet tre nummererte brev. Det første 10. august 2022 etter revisjonen av årsregnskapet for 2021. Her er styrets handleplikt med henvisning til uforsvarlig likviditet og egenkapital samt oppbevaring av skattetreksmidler kommentert. Nummerert brev nr. 2 av 9. august 2023 omtaler de samme forholdene. Ingen av disse brevene omtaler det separate avsnittet om omtale av vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift uten å modifisere konklusjonen. I nummerert brev nr. 3 av 6. november 2023 omtales også styrets handleplikt og oppbevaring av skattetreksmidler. I tillegg varsles revisors fratreden den 16. november dersom nødvendige tiltak for å rette opp de omtalte forholdene ikke er gjennomført.

Finanstilsynets vurdering

På tidspunktet (den 26. september 2022) for vurderingen av om oppdraget skulle fortsettes, hadde revisor allerede omtalt lovbrudd knyttet til skattetrekskonto i både revisjonsberetningen og nummerert brev til ledelsen og styrets handleplikt i nummerert brev. I det nummererte brevet gjør revisor oppmerksom på at han "i samsvar med revisorloven § 9-5 plikter å se etter at de kommuniserte forholdene er behandlet av styret." Det er ikke satt noen tidsfrist for når styret skal behandle og sende over styreprotokollen til revisor. Det samme gjentar seg i nummerert brev nr. 2 av 9. august 2023.

Til tross for lovbruddene revisor har kommunisert skriftlig til styret i foretaket, har han i sin oppsummering i fortsettelsesvurderingen for 2022 konkludert med at "[v]i har ikke avdekket noe som indikerer at vi ikke kan beholde oppdraget."

Finanstilsynet mener at revisor senest høsten 2022 skulle stilt krav til konkrete handlingsplaner som ville rettet opp i lovbruddene før revisor konkluderte på om revisjonsoppdraget skulle fortsettes. Etter revisorloven § 9-6 har revisor plikt til å trekke seg fra et oppdrag om lovfestet revisjon når vesentlige brudd på lovkrav ikke er fulgt opp med tiltak for å rette på forholdene.

Revisjon av forutsetningen om fortsatt drift

Revisor har i planleggingen av revisjonen ikke dokumentert sin vurdering av risikoen for at forutsetningen om fortsatt drift ikke er til stede. Ledelsen i foretaket har ikke dokumentert en foreløpig vurdering av selskapets evne til fortsatt drift. Revisor har heller ikke lagt frem dokumentasjon som viser hvordan han har vurdert risikoen og fulgt opp forutsetningen om fortsatt drift. At revisor her har tatt inn et separat avsnitt med omtale av vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift uten å modifisere konklusjonen, er ikke omtalt i nummerert brev.

Finanstilsynets vurdering

Etter ISA 220 punkt 23 skal oppdragsansvarlig revisor bruke den informasjonen som er hentet inn under akseptvurderingen i planleggingen og gjennomføringen av revisjonsoppdraget. I punkt A55 vises det til at slik informasjon kan være relevant for å oppfylle kravene i ISA 315 og ISA 240 til "å identifisere og vurdere risikoer for vesentlig feilinformasjon [...]".

Revisor mangler dokumentasjon på konkrete handlinger knyttet til fortsatt drift-forutsetningen og på denne bakgrunnen mener Finanstilsynet at revisor ikke har evaluert hvorvidt det er hentet inn tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis for at ledelsens bruk av forutsetningen om fortsatt drift ved utarbeidelsen av årsregnskapet er riktig. Han har dermed heller ikke hatt tilstrekkelig grunnlag for å trekke konklusjoner rundt bruken av forutsetningen om fortsatt drift, slik ISA 570 punktene 17 og 18 krever.

ISA 260 punkt 16 stiller krav til at revisor skal kommunisere betydelige funn som er avdekket ved revisjonen til dem som har overordnet ansvar for styring og kontroll. At revisor her har tatt inn et

separat avsnitt med omtale av vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift uten å modifisere konklusjonen, skal omtales i nummerert brev, se ISA 260 punkt 16 (d). Slik omtale er ikke gjort.

Finanstilsynet mener at revisjonen av forutsetningen om fortsatt drift har sviktet på en rekke punkter. Dette utgjør brudd på revisorlovens § 9-4 første ledd, § 9-5, § 9-7 andre ledd bokstav h og § 9-4 tredje ledd, se ISA 220 punkt 23, ISA 260 punkt 16, ISA 570 punktene 16, 17 og 18. Pliktbruddene er grove.

5.4.4 Oppdrag D

Akseptvurderingen

RSM ble registrert som foretakets revisor den 19. desember 2022 etter at forrige revisor fratrådte ca. fem uker tidligere. Det ble åpnet konkurs i foretaket medio oktober 2023.

Engasjementsavtalen med foretaket er datert 1. desember 2022. Tilbakemeldingen fra tidligere revisor er mottatt på e-post den 2. desember 2022, mens akseptvurderingen er datert 3. desember 2022. I sine interne rutiner har RSM et krav om at alle partnere positivt skal bekrefte om det er forhold som tilsier at RSM ikke påtar seg oppdraget som revisor. Flere partnere har besvart denne interne forespørselen *etter* 3. desember 2022.

Tidligere revisor har henvist til "gjentatte lovbrudd på skattebetalingsloven" samt "forhold knyttet til fortsatt drift" i sin tilbakemelding til RSM. Han har lagt ved nummererte brev nr. 2, 3 og 4. Av nummerert brev nr. 3 fra august 2022 fremgår punkter om "vesentlig usikkerhet knyttet til fortsatt drift" og "oppbevaring av skattetrekkmidler. Det fremgår også at årsregnskapet ikke er avgitt innen utløpet av lovens frist.

I akseptvurderingen har revisor i tilknytning til temaet "skattetrekkmidler" slått fast at "[s]elskapet har bedret rutinen fra november 2022. Vi har kontrollert at det er overført til skattetrekkkonto i nov 2022." Med tanke på "usikkerhet fortsatt drift" viser revisor i akseptvurderingen til et møte med selskapet. "Resultat pr. november viser underskudd på 80 000, men det er ventet overskudd i desember". Det står ikke noe nærmere om dette er akkumulerte resultater, men ordlyden indikerer at det er snakk om perioderesultater. Til tross for at "likviditet og selskapets evne til å betale sine forpliktelser ved forfall" er trukket frem i tidligere revisors nummererte brev (nr. 3), har ikke RSM vurdert foretakets likviditet noe nærmere i akseptvurderingen. Akseptvurderingen er oppsummert med at "[v]i har ikke avdekket noe som indikerer at vi ikke kan akseptere oppdraget."

Finanstilsynets vurdering

Basert på mottatt informasjon må ny revisor vurdere om oppdraget kan og skal aksepteres, se Finanstilsynets rundskriv nr. 6/2021. At forrige revisor opplyser om forhold som tilsier at ny revisor ikke bør påta seg oppdraget, er ikke til hinder for at oppdraget kan aksepteres, men det skjerper kravet til ny revisors vurdering av om oppdraget skal aksepteres, og det foreligger også en særlig plikt til å dokumentere begrunnelsen, se revisorloven § 9-9 tredje ledd.

I dette tilfellet er det flere forhold som burde vært utfyllende vurdert, dokumentert og begrunnet. Dette gjelder for sent avlagt årsregnskap, gjentatte brudd på skattebetalingsloven og forhold knyttet til fortsatt drift. Gitt omstendighetene skulle revisor også vurdert styrets handleplikt. Kombinasjonen av spørsmål knyttet til selskapets likviditet og manglende overholdelse av krav til tilstrekkelige midler på skattetrekkkontoen, er åpenbart viktig å følge opp. Et foretak kan ikke finansiere likviditetsbehov ved å la være å overføre tilstrekkelige midler på skattetrekkkontoen.

Akseptvurderingen skal uansett omstendigheter fullføres før revisor påtar seg oppdraget. I rundskrivet pekes det på at inngåelse av en engasjementsavtale er et eksempel på en atferd som gir foretaket grunn til å tro at revisor har tatt på seg oppdraget. Revisor har følgelig ikke ferdigstilt akseptvurderingen til rett tid.

Finanstilsynet mener at revisor ikke har gjennomført en tilstrekkelig og hensiktsmessig akseptvurdering. Dette utgjør brudd på revisorloven § 9-2 første ledd, 9-4 tredje og fjerde ledd, se ISA 220 punkt 22 og ISA 200 punkt 15. Pliktbruddet er grovt.

5.5 Intern kvalitetskontroll

Revisjonsselskapet har et system for kvalitetskontroll av revisjonsutførelsen av revisjonsoppdrag, etter revisorloven § 7-1 og ISQM1. Finanstilsynet har kontrollert to oppdrag som har vært omfattet av kvalitetskontroll for revisjonen av årsregnskapet for 2022. Finanstilsynet har ikke merknader til selve retningslinjene for kvalitetskontroll. I all hovedsak er Finanstilsynet enig i de funnene som kvalitetskontrollen har avdekket. Finanstilsynet har imidlertid avdekket enkelte forhold som ikke er påpekt i kvalitetskontrollen. Finanstilsynet understreker viktigheten av at kvalitetskontrollen avdekker vesentlige svakheter i den utførte revisjonen.

Finanstilsynets kontroll omfattet kvalitetskontrollen av revisjonsutførelsen for 2 revisjonsoppdrag. Finanstilsynet har følgende observasjoner etter gjennomgangen:

- Planleggingen er ikke tilstrekkelig dokumentert i henhold til ISA 315.
- Det er ingen vurdering av serviceorganisasjon / autorisasjon
- Inntekter, det er ikke angitt noen særskilt risiko. Systemgenererte rapporter er ikke kontrollert for å sikre fullstendighet og datapålitelighet.
- Analytisk substanshandling er ikke utført i tråd med ISA 520 når det gjelder kostnader (egnethet). Revisor har imidlertid ikke bygget på denne analysen i videre revisjonsarbeid.
- Det er ikke påsett låneavtaler på gjeld til søsterselskap og morselskap og påsett korrekt renteberegning.
- Det er ikke mulig å se hva som er revisors grunnlag for å kunne konkludere positivt etter bokføringsloven.
- Det er ikke satt særskilt mislighetsrisiko på inntekter, men det er satt særskilt risiko på manglende arbeidsdeling.
- Engasjementsbrevet er fra februar 2019. Det er ikke foretatt en senere vurdering av om dette fortsatt er dekkende for oppdraget.

6 Revisjonsoppdrag

6.1 Oppdrag E

Den reviderte er et notert foretak på Oslo Børs. Det ble utpekt ny oppdragsansvarlig revisor på oppdraget høsten 2022. Den revidertes virksomhet skjer i all hovedsak fra utlandet der RSM i dette landet er komponentrevisor. Det er utpekt oppdragskontrollør.

6.1.1 Fortsettelsesvurderingen

Vurderingen av om RSM skal og kan fortsette som foretakets revisor for regnskapsåret 2022 er i revisjonsdokumentasjonen dokumentert av medarbeider i midten av januar 2023, gjennomgått av

manager i slutten av mars og av oppdragsansvarlig revisor på dato for avgivelse av revisjonsberetningen. Engasjementsbrevet som overfor den reviderte er en bekreftelse på at revisor fortsetter, er datert og signert over en måned før fortsettelsesvurderingen er påbegynt. I tilsvaret til foreløpig tilsynsrapport har revisjonsselskapet anført at fortsettelsesvurderingen ble dokumentert i en egen CW-fil. Denne er datert 18. august 2022 av medarbeider. Kopi av vurderingen er oversendt Finanstilsynet.

Finanstilsynets vurdering

ISA 220 punkt 22 krever at oppdragsansvarlig revisor skal fastslå om konklusjonene som er trukket i fortsettelsesvurderingen er hensiktsmessige. Finanstilsynet legger til grunn at fortsettelsesvurderingen er utført av medarbeider i august 2022, men at formell kvalitetssikring av denne fra oppdragsansvarlig revisor først er dokumentert samme dag som avgivelse av revisjonsberetning. Finanstilsynet mener at oppdragsansvarliges kvalitetssikring og godkjenning av fortsettelsesvurderingen er utført for sent. Den må kvalitetssikres på et så tidlig tidspunkt at det ikke oppstår et press på å måtte fortsette oppdraget. Finanstilsynet bemerker også at i tilfeller man benytter flere systemer som skal dokumentere fortsettelsesvurderingen må det være henvisninger til denne i formell revisjonsdokumentasjon slik at dokumentasjonen fremstår som fullstendig.

Det er Finanstilsynets vurdering at det foreligger brudd på revisorloven § 9-2 første ledd, jf. revisjonsforordningen artikkel 6, se revisorloven § 12-1, og revisorloven § 9-4 tredje ledd, se ISA 220 punkt 22.

6.1.2 Engasjementsbrevet

Engasjementsavtalen med den reviderte er datert og signert 15. desember 2022. Dette engasjementsbrevet henviser til norsk god regnskapsskikk som det regnskapsspråket som revisor skal bekrefte i revisjonsberetningen, til tross for at årsregnskapet er satt opp etter IFRS. Etter ISA 210 punkt 10 (d) skal det gjeldende rammeverket for finansiell rapportering for utarbeidelse av regnskapet identifiseres i engasjementsavtalen. Videre viser revisor til at teknisk utarbeidelse av utkast til årsregnskap er en tjeneste som RSM kan levere, selv om dette er en forbudt tilleggstjeneste, se revisorforordningen artikkel 5 nr. 1, andre ledd bokstav c). Revisors bekreftelse av det elektroniske rapporteringsformatet European Single Electronic Format (ESEF) er ikke omtalt i engasjementsbrevet, selv om ISA 210 punkt 10 (e) krever at avtalen skal henviser til den forventede formen på og innholdet i eventuelle uttalelser som skal avgis av revisor. Engasjementsavtalen inneholder heller ingen omtale at det dreier seg om en konsernrevisjon etter ISA 600 punkt 14.

Finanstilsynets vurdering

Det er Finanstilsynets vurdering at de identifiserte manglene i engasjementsbrevet utgjør brudd på revisorloven § 9-4 tredje ledd, se ISA 210 punkt 10. Finanstilsynet tar til etterretning at revisjonsselskapet i tilsvaret har opplyst at det er utarbeidet ny mal for engasjementsbrev for foretak av allmenn interesse.

6.1.3 Vesentlighetsvurderingen

Ifølge ISA 320 punkt 15 skal revisor inkludere faktorene som er vurdert ved fastsettelsen av vesentlighetsbeløpene i revisjonsdokumentasjonen. ISA 230 punkt 8 poengterer at revisjonsdokumentasjonen skal være utarbeidet på en slik måte at en erfaren revisor som tidligere ikke har hatt tilknytning til revisjonsoppdraget, skal forstå "viktige profesjonelle vurderinger som er foretatt for å komme frem til disse konklusjonene."

Revisjonsteamet har oppgitt en konsernvesentlighetsgrense uten at revisjonsdokumentasjonen viser eller forklarer hvordan teamet har kommet frem til dette beløpet. Ved beregning av hvilket

beløp som skal benyttes til allokering av vesentlighetsgrensene til komponentene, har teamet benyttet en for høy multiplikator etter egen metodikk. Dette har medført at beregnet vesentlighetsgrense for konsernformål er for høy. I praksis ser ikke dette ut til å ha fått noen konsekvenser, da de benyttede vesentlighetsgrensene på komponentnivå ligger innenfor grensen som ville vært beregnet med korrekt multiplikator.

Finanstilsynets vurdering

Finanstilsynet mener at den manglende dokumentasjonen av vesentlighetsvurderingen for konsernformål utgjør brudd på revisorloven § 9-4 tredje ledd, se ISA 320 punkt 15, jf. ISA 230 punkt 8.

6.1.4 Konsernrevisjonen

Ifølge ISA 600 punkt 11 har den oppdragsansvarlige revisoren for konsernet ansvar for styring, oppfølging og gjennomføring av konsernrevisjonsoppdraget. Punkt 30 slår fast at konsernrevisjonsteamet skal være involvert i risikovurderingen til konsernenhetens revisor for å identifisere særskilte risikoer. Dette punktet setter videre minimumskrav til konsernrevisjonsteamets involvering. Etter punkt 40 og 41 skal konsernrevisor underrette revisoren i konsernenheten om sine krav til hva som skal gjøres, formålet med arbeidet, utforming og innhold i kommunikasjonen samt tidsfrister. Etter punkt 42 skal konsernrevisor vurdere kommunikasjonen fra revisoren i konsernenheten.

I tillegg til grupperevisor i Norge er det én komponentrevisor, RSM i USA, som utfører revisjonshandlinger på postene i konsernregnskapet. Grupperevisor har ikke sendt instruks til komponentrevisor med informasjon om krav til revisjonsmessig sikkerhet, regnskapspråk, risikovurderinger, vesentlighet, uavhengighet etc. samt krav om for eksempel rapportering etter interim- og årsoppgjørsrevisjon og en "inter office audit opinion" i samsvar med ISA 600 punktene 40 og 41. I stedet har grupperevisor fått tilgang til revisjonsdokumentasjonen som RSM i USA har laget i en egen revisjonsfil. Grupperevisors revisjonsfil inneholder ikke spor av et planleggingsmøte med teamet i USA der typisk virksomhetsforståelse, risikovurderinger, vesentlighet, tidsfrister etc. ville vært punkter på en agenda. Filen inneholder heller ikke dokumentasjon på gjennomførte revisjonshandlinger i interimperioden. For årsoppgjøret er det dokumentert at grupperevisor har gått gjennom dokumentasjonen fra komponentrevisor av regnskapslinjene som inngår i konsernregnskapet. Dokumentasjonen sier for eksempel ikke noe om grupperevisors eventuelle gjennomgang av komponentrevisors vurderinger knyttet til fortsatt drift-forutsetningen. Grupperevisor har heller ikke dokumentert sin forståelse av det amerikanske teamets kompetanse og uavhengighet.

Finanstilsynets vurdering

Finanstilsynet mener at det er vesentlige mangler ved styringen, oppfølgingen og gjennomføringen av konsernrevisjonen ved at det ikke finnes spor, for eksempel i form av en instruks, møteagenda eller referater, som viser involvering i utført revisjon av en konsernenhet hvor alle inntektene i konsernet er registrert og hvor det følger også er andre vesentlige poster som inngår i konsernregnskapet. At konsernrevisor ikke har dokumentert vurderinger av revisor i konsernenheten sin kompetanse, kapasitet og uavhengighet er også en mangel. Videre skulle konsernrevisor gått gjennom de interimshandlinger som var gjennomført på konsernenheten i USA for å forsikre seg om at tilstrekkelige og hensiktsmessige revisjonsbevis var hentet inn og eventuelt hvilke tilleggshandlinger som måtte utføres.

Det er Finanstilsynets vurdering at konsernrevisor ikke har satt opp en tilfredsstillende og hensiktsmessig plan og ramme for gjennomføringen av konsernrevisjonen av den revidertes årsregnskap for 2022. Følgelig har revisor heller ikke planlagt for å innhente tilstrekkelig og hensiktsmessig grunnlag for sin revisjonsberetning til konsernet. Forholdet utgjør brudd på

revisorlovens § 9-8 andre ledd og § 9-4 tredje ledd, se ISA 600 punktene 11, 40, 41 og 42. Pliktbruddet er grovt.

6.1.5 Inntektsrevisjonen

Ifølge ISA 315 punkt 19 (b) skal revisor opparbeide seg en forståelse av den revidertes regnskapspolicyer. Etter ISA 600 punkt 42 skal konsernrevisor vurdere kommunikasjonen fra komponentrevisoren med tanke på tilstrekkelige og hensiktsmessige revisjonsbevis. Revisor skal også danne seg en mening om hvorvidt regnskapet i det alt vesentlige er utarbeidet i samsvar med det gjeldende rammeverket for finansiell rapportering, jf. ISA 700 punkt 10.

Note 1 i årsregnskapet til den reviderte beskriver tre inntektsstrømmer, herunder inntekter som er "point in time" og "over time". Grupperevisors revisjonsfil inneholder lite informasjon om inntektsstrømmene. Revisjonsdokumentasjonen fra RSM i USA viser at inntektene i all hovedsak er "over time". Ifølge den revidertes note 2 består inntektene i det alt vesentlige av salg av varer, altså "point in time". Klassifiseringen av inntektene i note 2 er følgelig ikke korrekt.

Finanstilsynets vurdering

Det er Finanstilsynets vurdering at manglende forståelse for den revidertes regnskapspolicyer og/eller gjennomgang av kommunikasjonen fra komponentrevisor kan resultere i at feil i årsregnskapet ikke avdekkes. Uansett årsakssammenhenger er dette brudd på revisorlovens § 9-4 første ledd og tredje ledd, jf. ISA 315 punkt 19 (b), ISA 600 punkt 42 og ISA 700 punkt 10.

6.1.6 Kvalitetssikring ("review")

Uansett hvem som utfører oppgavene skal oppdragsansvarlig revisor alltid ta ansvaret for revisjonskvaliteten ved å gjennomgå arbeidet, se ISA 220 punkt 15.

Etter ISA 230 punkt 7 skal revisjonsdokumentasjonen utarbeides til rett tid.

Det følger av den elektroniske loggen i revisjonsfilen hvem som har ferdigstilt og kvalitetssikret arbeidspapirene og når dette har skjedd. "Communications with TCWG" er ferdigstilt samme dag som revisjonsberetningen er signert, men reviewet av oppdragsansvarlig revisor tre dager senere. "Considerations of Going Concern Procedures" er oppdatert/endret etter oppdragsansvarliges review og mangler følgelig endelig kvalitetssikring fra oppdragsansvarlig revisor. "Subsequent events review" er kvalitetssikret av oppdragsansvarlig tre dager etter dato på revisjonsberetningen.

Finanstilsynets vurdering

Det er Finanstilsynets vurdering at de identifiserte forholdene utgjør brudd på revisorloven § 9-4 tredje ledd, jf. ISA 220 punkt 15 og ISA 230 punkt 7.

6.1.7 Oppdragskontroll

Etter ISQM 2 punkt 25 (b) skal kontrolløren diskutere vesentlige forhold og skjønnsmessige vurderinger som er gjort ved planleggingen, gjennomføringen og rapporteringen av oppdraget med oppdragsansvarlig revisor og eventuelt øvrige teammedlemmer. Ifølge punkt 24 (a) skal disse diskusjonene gjennomføres på "egnede tidspunkter for å kunne gi et hensiktsmessig grunnlag for en objektiv evaluering av de vesentlige skjønnsmessige vurderingene som er foretatt av oppdragsteamet og konklusjonene de har trukket." ISA 220 punkt 36 (c) har tilsvarende krav.

Oppdragskontrollør ("kontrolløren") har signert på sin gjennomgang av planleggingen av revisjonen ti dager før dato på revisjonsberetningen. Kontrolløren har ikke lagt igjen noen kommentarer om de manglene som er kommentert ovenfor, blant annet sen ferdigstilling av fortsettelsesvurderingen, kompetansevurdering av og uavhengighetsbekreftelser fra de amerikanske teammedlemmene, manglene ved engasjementsbrevet og svakhetene ved dokumentasjonen av vesentlighetsberegningen for konsernformål. Avslutningen av revisjonen har kontrolløren signert på fire dager før dato på revisjonsberetningen, det vil si samme dag som møtet med revisjonsutvalget fant sted. Ut fra de notater som oppdragsansvarlig har gjort i forbindelse med denne gjennomgangen, tyder det på at organiseringen av konsernrevisjonen (se ovenfor) har vært tema. Den manglende dokumentasjonen av inntektsprosessene og/eller feil klassifisering av inntektene i segmentnoten er ikke kommentert. Det er heller ikke gjort noen notater som viser at innholdet i noten om revisjonshonorar er vurdert med tanke på eventuelle ulovlige tjenester.

Finanstilsynets vurdering

Finanstilsynet bemerker at dersom oppdragskontrollen skal ha en reell funksjon, må kontrolløren involveres allerede fra planleggingen i risikovurderingene og vesentlighetsfastsettelsen. Slik vil eventuelle innsigelser kunne tas hensyn til tidlig nok for å unngå at både kontrollør og oppdragsansvarlig revisor blir satt under press som kan gå på akkord med kvaliteten i revisjonen. I dette tilfellet er det flere observerte svakheter ved revisjonen som med en bedre prosess og en tidligere involvering av kontrolløren kunne vært unngått.

Det er Finanstilsynets vurdering at det er flere svakheter knyttet til kontrollørens gjennomførte oppdragskontroll. Forholdet utgjør brudd på revisorloven § 9-4 tredje ledd, se ISA 220 punkt 36, og ISQM 2 punktene 24 og 25. Det vises også til revisorloven § 12-1, jf. revisjonsforordningen artikkel 8.

Finanstilsynet tar til etterretning at revisjonsselskapet i tilsvaret har opplyst at revisjonsselskapet i januar 2024 oppdaterte rutiner og sjekklister for oppdragskontroll og at det i løpet av 2024 vil bli avholdt kurs om oppdragskontroll.

6.2 Oppdrag F

Selskapet driver eiendomsutvikling. RSM Norge AS har vært selskapets valgte revisor siden mai 2018. RSM Norge AS har revidert årsregnskapene fra og med regnskapsåret 2017. Finanstilsynets tilsyn har avdekket grove og gjentatte svakheter i revisjonsutførelsen av revisjonsoppdraget. På grunn av de grove og gjennomgående pliktbruddene besluttet Finanstilsynet å opprette tilsynssak overfor den utpekte oppdragsansvarlige revisoren.

Finanstilsynets vurdering

Manglene i revisjonsutførelsen omfattet følgende områder:

- Oppdragsvurdering, herunder engasjementsbrev
- Planlegging
- Gjennomføring av revisjonen. Det er ikke innhentet tilstrekkelige og hensiktsmessige revisjonsbevis som underbygger konklusjonen i revisjonsberetningen for følgende områder:
 - Revisjon av inntekter/WIP/varekostnad
 - Utsatt skattefordel
 - Revisjon av lønnskostnad

- Transaksjoner med nærstående
- Hendelser etter balansedato
- Fortsatt drift forutsetningen

Finanstilsynet har også gjennomgått revisjonen av et datterselskap av det kontrollerte oppdraget. Finanstilsynet fant at revisjonsutførelsen av dette oppdraget hadde mangler som omfattet følgende områder:

- Det er ikke innhentet tilstrekkelige og hensiktsmessige revisjonsbevis som underbygger konklusjonen i revisjonsberetningen vedrørende inntekter og varelager.
- Det er fradragsført merverdiavgift som ikke er dokumentert i samsvar med merverdiavgiftsloven § 15-10 første ledd
- Det er flere forhold som revisor har kommunisert til de som har overordnet ansvar for styring og kontroll, herunder svakheter i interne kontrollrutiner, ulovlig lån, avtaler med nærstående parter, håndtering av MVA og fakturering mellom selskapene og krav etter aksjeloven § 3-8 samt at årsregnskapet er avlagt etter utløpet av lovens frist.

Revisors fortsettelsesvurdering for revisjonen av årsregnskapet for 2022 er dokumentert utført 11. september 2023 og kvalitetssikret av oppdragsansvarlig 10. oktober 2023. For at slik vurdering skal ha noen reell verdi må den utføres så tidlig at det ikke oppstår et press på å måtte fortsette oppdraget. Her er fortsettelsesvurderingen utført etter fristen for avleggelse av årsregnskapet. Det er altfor sent.

Oppsummering av revisjonsutførelsen av oppdrag F

Tilsynet avdekket brudd på revisorloven § 9-4 tredje ledd, jf. ISA 200, 220, 240, 250, 260, 315, 320, 330, 500, 520, 530, 540, 550, 560 og 570. Finanstilsynet konstaterte også brudd på revisorloven § 9-5 og hvitvaskingsloven § 9 første ledd. For en nærmere beskrivelse av de ulike forholdene som er avdekket av Finanstilsynet i kontrollen av dette oppdraget, og Finanstilsynets vurdering av disse, vises det til brev i saksnummer 24/4724 som er sendt til oppdragsansvarlig revisor. Oppsummert mener Finanstilsynet at det foreligger grove og gjentatte pliktbrud på revisorloven.

Det vises til tilsynsrapporten punkt 5.1 der Finanstilsynet har bemerket at revisjonsselskapet ikke har et sentralt system/overvåkingsprosess for å følge opp oppdragsvurderinger. Etter Finanstilsynets vurdering ville revisjonsselskapet rettidig fanget opp at det var utfordringer med revisjonsoppdraget og kunne satt i verk nødvendige tiltak dersom revisjonsselskapet hadde hatt et system for oppdragsvurdering som nevnt i tilsynsrapporten 5.1. Svakheter ved revisjonsutførelsen av dette oppdraget viser viktigheten av å ha et forsvarlig system for oppfølging og overvåking av revisjonsporteføljen.

7 Arbeid mot hvitvasking og terrorfinansiering

7.1 Den virksomhetsinnrettede risikovurderingen

Hvitvaskingsloven § 7 stiller krav om at rapporteringspliktige skal identifisere og vurdere risikoen for hvitvasking og terrorfinansiering knyttet til egen virksomhet (virksomhetsinnrettet risikovurdering). Gjennom den virksomhetsinnrettede risikovurderingen skal selskapet identifisere og forstå trusler mot revisjonsselskapet (eksterne forhold) og sårbarheter i selskapet (interne forhold) og betydningen av disse.

Formålet med risikovurderingen er å ha en systematisk kartlegging og beskrivelse av virksomhetens risiko for å bli benyttet til hvitvasking og terrorfinansiering, og risikovurderingen skal danne grunnlag for de rutinene virksomheten må etablere for å forebygge og avdekke hvitvasking. Risikovurderingen er dermed utgangspunktet for virksomhetens etterlevelse av hvitvaskingsregelverket. Det er avgjørende at de reelle risikoene blir beskrevet og inngår i vurderingen, og at de konkretiseres på en måte som gjør det mulig å forstå hva den faktiske risikoen er. Dette både for at ansatte som bruker risikovurderingen skal ha en forståelse av faktisk risiko, og for at styret skal kunne vurdere om det fastsatte risikonivået og de iverksatte tiltakene er forsvarlige.

Ved risikovurderingen skal revisjonsselskapet ta i betraktning

- egen virksomhet, herunder særlig virksomhetens art og omfang
- virksomhetens produkter, tjenester og kundeforhold
- type kunder og kundegrupper
- geografiske forhold.

Revisjonsselskapets virksomhetsinnrettede risikovurdering er i stor grad strukturert i henhold til hvitvaskingsloven § 7.

Finanstilsynet har under tilsynet avdekket alvorlige mangler i foretakets virksomhetsinnrettede risikovurdering, i form av manglende identifisering av sårbarheter og trusler, på områder Finanstilsynet mener at et revisjonsforetak av denne størrelsen er eksponert for. Finanstilsynet har videre påpekt svakheter i selve risikovurderingen som er gjort for det enkelte området. Finanstilsynet kan heller ikke se at det er foretatt en samlet vurdering av risikoen som revisjonsselskapet er utsatt for i sin virksomhet.

Finanstilsynet mener derfor at risikovurderingen ikke er tilpasset virksomhetens art og omfang i tilstrekkelig grad og at den har betydelige og alvorlige svakheter. Finanstilsynet finner det alvorlig at et revisjonsforetak av denne størrelsen, med tanke på omsetning og bredde i kunder, antall ansatte og antall kontorer, har en risikovurdering som er så gjennomgående overordnet og lite konkret. Finanstilsynet mener risikovurderingen ikke inneholder tilstrekkelige vurderinger eller beskrivelser til at styret skal kunne vurdere om risikonivået og iverksatte tiltak er forsvarlige, eller at ansatte som bruker risikovurderingen skal få en forståelse av den faktiske risikoen. Finanstilsynet mener at dette utgjør grove brudd på hvitvaskingsloven § 7 tredje ledd.

7.2 Selskapsspesifikke rutiner

Revisjonsselskapet har et eget rutinedokument som beskriver hvitvaskingsrutinene i revisjonsselskapet (Anti-hvitvaskingsrutiner RSM Norge AS). Finanstilsynet har vurdert utvalgte deler av revisjonsselskapets rutineverk.

Etter hvitvaskingsloven § 8 første ledd skal rapporteringspliktige ha oppdaterte rutiner for å sikre at virksomheten håndterer identifisert risiko og oppfyller plikter etter hvitvaskingsregelverket. Rutinene skal tilpasses virksomhetens art og omfang, se annet ledd. Kravet om intern kontroll i hvitvaskingsloven § 35 innebærer at revisjonsselskapets rutiner må inkludere kontroll av etterlevelse av hvitvaskingsrutinene.

Finanstilsynet mener at rutineverket fremstår som lite virksomhetsinnrettet. Blant annet er det i liten grad tydelig sammenheng mellom rutinene og revisjonsselskapets risikovurdering, noe som etter Finanstilsynets vurdering også kan gjenspeiles i de manglene tilsynet har avdekket. Ut fra en

totalvurdering mener Finanstilsynet at det er mangler og svakheter knyttet til revisjonsselskapets rutiner og retningslinjer, og at disse ikke i tilstrekkelig grad er tilpasset virksomhetens art og omfang. Dette gjelder spesielt rutinene for intern kontroll, opplæring og risikoklassifisering. Dette er brudd på hvitvaskingsloven § 8 første og andre ledd.

7.3 Kontroll av kundetiltak på oppdragsnivå

Finanstilsynet har valgt ut elleve oppdrag for nærmere kontroll av kundetiltak. Ved tilsynets oppstart ble det bekreftet fra revisjonsselskapet at den dokumentasjonen som var fremlagt ved tilsynets oppstart fra Visena Hvitvaskingskontroll, med vedlegg, er den dokumentasjon som ligger til grunn for revisors gjennomføring av kundekontroll. Finanstilsynet har lagt dette til grunn for sin vurdering, samt eventuell ettersendt dokumentasjon som ikke er dokumentert i Visena. I det følgende kommenteres de forholdene som Finanstilsynet har identifisert under tilsynet.

7.3.1 Kunde A

Kunde A driver advokatvirksomhet og er rapporteringspliktig etter hvitvaskingsloven § 4 annet ledd bokstav c. Kunde A har seks eiere, hvorav to eier 16,8 % og øvrige fire eier 16,6 %. Det fremgår av den eksterne AML-rapporten at det ikke er identifisert noen andre reelle rettighetshavere for selskapet.

Den eksterne AML-rapportens vurdering av reelle rettighetshavere baserer seg på eierandeler. Rapporten gir informasjon som sier noe om hvitvaskingsloven § 14 første ledd bokstav a og eiere med mer enn 25 % eierandel, men hensyntar ikke eventuelle nære familiemedlemmer. Finanstilsynet kan ikke se at revisor har utført handlinger som gir revisor grunnlag til å ta stilling til hvitvaskingsloven § 14 første ledd bokstav b til e, det vil si andre forhold som påvirker hvem som kan være reelle rettighetshavere. Dette er brudd på hvitvaskingsloven § 14 første ledd bokstav b til e.

I Finanstilsynets rundskriv 14/2019 punkt 9 omtales god revisjonsskikk når kunden er rapporteringspliktig etter hvitvaskingsloven.

Det fremkommer ikke av dokumentasjonen at revisor har forespurt ledelsen eller andre med overordnet ansvar for styring og kontroll, om enheten overholder hvitvaskingsregelverket. Finanstilsynet kan ikke se at revisor har kontrollert om kunden har utarbeidet en risikovurdering som er tilpasset virksomheten. Revisor har forespurt om kunden har utarbeidet skriftlige hvitvaskingsrutiner, men det fremkommer ikke at revisor har kontrollert at rutinene dekker kravene i punkt 3.3.2 i rundskrivet.

Finanstilsynet mener at revisor ikke har gjennomført sentrale handlinger for å kontrollere at kunden etterlever kravene i hvitvaskingsregelverket. Dette er brudd på god revisjonsskikk, se revisorloven § 9-4 tredje ledd.

7.3.2 Kunde B

Kunde B er et investeringsselskap med 20 aksjonærer som har direkte eierskap, i tillegg til fem nivåer med eiere over dette. Det fremgår av innhentet ekstern AML-rapport at det totalt er 54 aksjonærer, og fire reelle rettighetshavere.

Den eksterne AML-rapportens vurdering av reelle rettighetshavere baserer seg på eierandeler. Rapporten gir informasjon som sier noe om hvitvaskingsloven § 14 første ledd bokstav a og eiere

med mer enn 25 % eierandel, men hensyntar ikke eventuelle nære familiemedlemmer. Finanstilsynet kan ikke se at revisor har utført handlinger som gir revisor grunnlag til å ta stilling til hvitvaskingsloven § 14 første ledd bokstav b til e, det vil si andre forhold som påvirker hvem som kan være reelle rettighetshavere. Dette er brudd på hvitvaskingsloven § 14 første ledd bokstav b til e.

7.3.3 Kunde C

Kunde C driver innenfor flere bransjer som er relatert til industri. Dette er et konsulentoppdrag, og det fremgår av engasjementsbrevet at tjenesten gjelder kartlegging av innbetalt skattemessig kapital og annen konsulentbistand.

For å kunne risikoklassifisere kunden må revisjonsselskapet innhente og vurdere nødvendige opplysninger om kundeforholdets formål og tilsiktede art. Revisjonsselskapet må blant annet vurdere formålet ved å etablere et kundeforhold, og hvordan kunden tilsikter å bruke tjenestene og produktene.

Vurderingene skal danne tilstrekkelig grunnlag for en oppfatning om hvordan kunden kan ventes å handle innen rammen av kundeforholdet. Revisor har ikke innhentet, vurdert eller dokumentert sin vurdering av oppdragets formål og tilsiktede art. Dette er brudd på hvitvaskingsloven § 13 femte ledd.

Revisor har i etterkant av det stedlige tilsynet oversendt mer informasjon om oppdraget. Det fremgår av denne informasjonen at oppdraget gikk ut på å innhente historiske generalforsamlingsprotokoller og å kartlegge/liste opp innbetalt kapital pr. aksje. Detaljer i oppdraget, utover det som fremgår av engasjementsbrevet, ble avtalt muntlig underveis og rapportering har skjedd pr. e-post. Finanstilsynet kan ikke se at ettersendt informasjon påvirker Finanstilsynets vurdering.

7.3.4 Kunde D

Kunde D er et holdingselskap som er børsnotert. Det fremgår av AML-rapporten og årsregnskapet at den største aksjonæren (en juridisk enhet) eier 49,2 % av aksjene. Denne aksjonæren fremkommer også i AML-rapporten som reell rettighetshaver. I Visena Hvitvaskingskontroll står det "Eneaksjonær [redacted] er beskrevet under reelle rettighetshavere", mens i feltet hvor reelle rettighetshavere skal omtales står det "Ingen reelle rettighetshavere".

Finanstilsynet legger til grunn at den største eieren i Kunde D har en eierandel på 49,2 % i henhold til informasjonen i AML-rapporten og årsregnskapet. Det fremgår ikke av dokumentasjonen at revisor har vurdert hvem som står bak selskapets største eier og om det kan være reelle rettighetshavere i Kunde D tilknyttet dette selskapet. Dette er brudd på hvitvaskingsloven § 13 tredje ledd.

7.3.5 Kunde E

Kunde E driver innen utvikling og salg av fast eiendom, en bransje som defineres som høyrisikobrandsje i "Nasjonal risikovurdering – Hvitvasking og terrorfinansiering 2022". Det fremgår av revisor sin vurdering i Risikomatriksen at dette er en kunde i en høyrisikobrandsje, og revisor har vurdert at dette er et oppdrag med fare for hvitvasking eller terrorfinansiering. Det fremgår av Risikomatriksen at det må utføres forsterkede kundetiltak og at hvitvaskingsansvarlig må konsulteres.

I tekstboksen hvor revisor dokumenterer sin konklusjon står det: "Oppføring boliger i [REDAKERT] - oversiktlig kunde og leverandørforhold - Ikke AHV risiko av betydning på dette oppdraget".

Etter Finanstilsynets syn er det ikke foretatt en reell vurdering av risiko for hvitvasking og terrorfinansiering på dette oppdraget. Det er en iboende høy risiko knyttet til den bransjen selskapet opererer i, og derfor skal revisor som et utgangspunkt legge til grunn at det er høy risiko. Hvis risikoen skal justeres ned, må revisor redegjøre for hvorfor de aktuelle iboende risikoene knyttet til bransjen likevel ikke er relevante på dette konkrete oppdraget. Forhold som kan nevnes i forbindelse med eiendomsbransjen er manipulasjon av eiendomsverdier, svart arbeid, oppgjør med illegale midler, bruk av stråmenn og kompliserte eierforhold. Foretakets mangelfulle vurdering er brudd på hvitvaskingsloven § 9 første ledd.

7.3.6 Kunde F

Kunde F driver innenfor eiendomsbransjen, en bransje som defineres som høyrisikobrandsje i "Nasjonal risikovurdering – Hvitvasking og terrorfinansiering 2022". På linjen "Oppdrag med fare for hvitvasking el. terrorfinansiering" i Risikomatriksen har revisor markert med "Nei". I tekstboksen skriver revisor følgende: *"AML har markert denne som høyrisiko basert på bransjekode. Vi har ingen indikasjoner på at det foreligger problemstillinger knyttet til AML på denne kunden og velger å akseptere dette oppdraget."*

Etter Finanstilsynets syn er det ikke foretatt en reell vurdering av risiko for hvitvasking og terrorfinansiering på dette oppdraget. Det er en iboende høy risiko knyttet til den bransjen selskapet opererer i, og derfor skal revisor som et utgangspunkt legge til grunn at det er høy risiko. Hvis risikoen skal justeres ned, må revisor redegjøre for hvorfor de aktuelle iboende risikoene knyttet til bransjen likevel ikke er relevante på dette konkrete oppdraget. I "Nasjonal risikovurdering – Hvitvasking og terrorfinansiering 2022" vises det til forhold i eiendomsbransjen som manipulasjon av eiendomsverdier, svart arbeid, oppgjør med illegale midler, bruk av stråmenn og kompliserte eierforhold. Den mangelfulle vurderingen utgjør brudd på hvitvaskingsloven § 9 første ledd.

Den eksterne AML-rapporten sin vurdering av reelle rettighetshavere baserer seg på eierandeler. Rapporten gir informasjon som sier noe om hvitvaskingsloven § 14 første ledd bokstav a og eiere med mer enn 25 % eierandel, men hensyntar ikke eventuelle nære familiemedlemmer. Finanstilsynet kan ikke se at revisor har utført handlinger som gir revisor grunnlag til å ta stilling til hvitvaskingsloven § 14 første ledd bokstav b til e, det vil si andre forhold som påvirker hvem som kan være reelle rettighetshavere. Dette er brudd på hvitvaskingsloven § 14 første ledd bokstav b til e.

Revisor har oversendt informasjon om oppdraget etter det stedlige tilsynet. Det fremgår av denne informasjonen at det gjennom teamsmøter og telefonsamtaler med selskapets ledelse i perioden frem til revisjonsrevisjonsselskapet påtok seg oppdraget, ikke ble avdekket forhold som tilsa at det var flere reelle rettighetshavere enn de to identifiserte. Det vises videre til kartlegging av formell eierstruktur sammen med opplysninger fra ledelsen som etter revisor sin vurdering tilsa at opplysningene om at det kun var to reelle rettighetshaverne var korrekt. Den ettersendte informasjon endrer ikke Finanstilsynets vurdering.

7.3.7 Kunde G

Kunde G driver innen undervisningsbransjen. Kunden eies 100% av et annet selskap. Dette selskapet inngår igjen i et konsern med mange ledd og et stort antall aksjonærer. Det fremgår av revisor sin dokumentasjon at det ikke er identifisert noen andre reelle rettighetshavere.

Den eksterne AML-rapportens vurdering av reelle rettighetshavere baserer seg på eierandeler. Rapporten gir informasjon som sier noe om hvitvaskingsloven § 14 første ledd bokstav a og eiere med mer enn 25 % eierandel, men den hensyntar ikke eventuelle nære familiemedlemmer. Revisor har ikke utført handlinger som gir revisor grunnlag for å ta stilling til hvitvaskingsloven § 14 første ledd bokstav b til e, det vil si andre forhold som påvirker hvem som kan være reelle rettighetshavere. Dette er brudd på hvitvaskingsloven § 14 første ledd bokstav b til e.

7.3.8 Kunde H

Kunde H driver innenfor bransjen drift av restauranter og kafeer, en bransje som i utgangspunktet anses som en høyrisikobrandsje. Det fremgår også av AML-rapporten som revisor har innhentet at selskapets næringskode tyder på tilknytning til en utsatt bransje, og at dette kan være en indikasjon på høyere risiko for hvitvasking og terrorfinansiering. På linjen "Oppdrag med fare for hvitvasking el. terrorfinansiering" i Risikomatrisen har revisor lagt inn "Nei", og det konkluderes med "Ordinære kundetiltak".

I tekstboksen "Begrunnelse for å ta oppdraget/beskrivelse av tiltak" skriver revisor følgende:

Viser til "indikatorliste hvitvasking - regnskap og revisjon" og "Indikatorliste - terrorfinansiering" utgitt av Økokrim 2020. Det er ikke avdekket uvanlige nøkkeltall i regnskapet/prosjektregnskap som ikke kan forklares, ingen unormale avsetninger i balanse, ingen unormale funn i kontrollert regnskapsdokumentasjon inkl. utgående faktura og kreditnota. Vi har heller ikke avdekket transaksjoner til risikoland og konfliktområder. Vi har vurdert relevante indikatorer på mistenkelige transaksjoner, og har ikke avdekket indikatorer som tilsier at vi må utføre noe annet enn ordinære kundetiltak på oppdraget.

Det er en iboende høy risiko knyttet til den bransjen selskapet opererer i, og derfor skal revisor som et utgangspunkt legge til grunn at det er høy risiko. Hvis risikoen skal justeres ned, må revisor redegjøre for hvorfor de aktuelle iboende risikoene knyttet til bransjen likevel ikke er relevante på dette konkrete oppdraget. I "Nasjonal risikovurdering – Hvitvasking og terrorfinansiering 2022" vises det til at serveringsbransjen er en bransjene som er arbeidsintensiv, har lave formalkrav, og er en bransjer hvor arbeidslivskriminalitet tidvis er svært utbredt. Det benyttes ofte utenlandsk arbeidskraft som er midlertidig ansatt. Revisor har ikke vurdert disse forholdene i sin risikovurdering.

Finanstilsynet ser at den begrunnelsen som revisor har gitt brukes med nøyaktig samme ordlyd på andre oppdrag Finanstilsynet har kontrollert, og fremstår som en standard formulering som brukes på tvers av ulike bransjer. I revisor sin begrunnelse på dette oppdraget vises det blant annet til "prosjektregnskap", noe som ikke anses relevant for et serveringsselskap. Finanstilsynet kan ikke se at det er foretatt en reell vurdering av risiko for hvitvasking og terrorfinansiering på dette oppdraget. Dette er brudd på hvitvaskingsloven § 9 første ledd.

7.3.9 Kunde I

Kunde I driver innen bygg- og anleggsbransjen, en bransje som defineres som høyrisikobrandsje i "Nasjonal risikovurdering – Hvitvasking og terrorfinansiering 2022". På linjen "Oppdrag med fare for hvitvasking el. terrorfinansiering" har revisor lagt inn "Nei", og det konkluderes med "Ordinære kundetiltak".

I tekstboksen "Begrunnelse for å ta oppdraget/beskrivelse av tiltak" skriver revisor følgende:

Viser til "indikatorliste hvitvasking - regnskap og revisjon" og "Indikatorliste - terrorfinansiering" utgitt av Økokrim 2020. Det er ikke avdekket uvanlige nøkkeltall i regnskapet/prosjektregnskap som ikke kan forklares, ingen unormale avsetninger i balanse, ingen unormale funn i kontrollert regnskapsdokumentasjon inkl. utgående faktura og kreditnota. Vi har heller ikke avdekket

transaksjoner til risikoland og konfliktområder. Vi har vurdert relevante indikatorer på mistenkelige transaksjoner, og har ikke avdekket indikatorer som tilsier at vi må utføre noe annet enn ordinære kundetiltak på oppdraget.

Det er en iboende høy risiko knyttet til den bransjen selskapet opererer i, og derfor skal revisor som et utgangspunkt legge til grunn at det er høy risiko. Hvis risikoen skal justeres ned, må revisor redegjøre for hvorfor de aktuelle iboende risikoene knyttet til bransjen likevel ikke er relevante på dette konkrete oppdraget. I "Nasjonal risikovurdering – Hvitvasking og terrorfinansiering 2022" vises det til forhold i eiendomsbransjen som manipulasjon av eiendomsverdier, svart arbeid, oppgjør med illegale midler, bruk av stråmenn og kompliserte eierforhold. Etter Finanstilsynets syn er det ikke foretatt en reell vurdering av risiko for hvitvasking og terrorfinansiering på dette oppdraget. Dette er brudd på hvitvaskingsloven § 9 første ledd.

7.3.10 Kunde J

Kunde J driver innenfor eiendomsbransjen, en bransje som defineres som høyrisikobrandsje i "Nasjonal risikovurdering – Hvitvasking og terrorfinansiering 2022". På linjen "Oppdrag med fare for hvitvasking el. terrorfinansiering" i Risikomatriksen har revisor lagt inn "Nei", og det konkluderes med "Ordinære kundetiltak".

I tekstboksen "Begrunnelse for å ta oppdraget/beskrivelse av tiltak" skriver revisor følgende:

Selskapet driver i liten skala og har kun 1-2 prosjekter pågående til enhver tid. Få transaksjoner og således oversiktlig i forhold til å være en eiendomsutvikler. Vi mener derfor at risikoen er liten i forhold til hvitvasking og ordinære kundekontroller anses tilstrekkelig.

Det er en iboende høy risiko knyttet til den bransjen selskapet opererer i, og derfor skal revisor som et utgangspunkt legge til grunn at det er høy risiko. Hvis risikoen skal justeres ned, må revisor redegjøre for hvorfor de aktuelle iboende risikoene knyttet til bransjen likevel ikke er relevante på dette konkrete oppdraget. I "Nasjonal risikovurdering – Hvitvasking og terrorfinansiering 2022" vises det til forhold i eiendomsbransjen som manipulasjon av eiendomsverdier, svart arbeid, oppgjør med illegale midler, bruk av stråmenn og kompliserte eierforhold. Etter Finanstilsynets mening er ikke denne type forhold er vurdert av revisor, og kan på dette grunnlag ikke se at det er foretatt en reell vurdering av risiko for hvitvasking og terrorfinansiering på dette oppdraget. Dette er brudd på hvitvaskingsloven § 9 første ledd.

7.3.11 Kunde K

Kunde K driver innenfor eiendomsbransjen, en bransje som defineres som høyrisikobrandsje i "Nasjonal risikovurdering – Hvitvasking og terrorfinansiering 2022". I Risikomatriksen er det ikke lagt inn noe bransje i boksen "Oppdragstype". Videre er ikke følgende forhold vurdert i Risikomatriksen:

- a) Tjenestetyper levert til kunden
- b) Kundens eierforhold
- c) Øvrige forhold

Dette er en bransje som i utgangspunktet anses som en høyrisikobrandsje, og følgende fremgår av AML-dokumentet som revisor har innhentet: "Bransje er klassifisert som høyrisiko basert på informasjon fra Nasjonal risikovurdering (NRA 2020) og hvitvaskingsforskriften § 4-9 a. nr. 3".

Revisor har lagt inn "Nei" på linjen "Oppdrag med fare for hvitvasking el. terrorfinansiering", og konkluderer med "Ordinære kundetiltak".

I tekstboksen "Begrunnelse for å ta oppdraget/beskrivelse av tiltak" skriver revisor følgende:

[Kunde K] har vært kunde hos oss i mange år og vi kjenner både X og Y godt. De er seriøse og dette er et lavrisikooppdrag.

Det er en iboende høy risiko knyttet til den bransjen selskapet opererer i, og derfor skal revisor som et utgangspunkt legge til grunn at det er høy risiko. Hvis risikoen skal justeres ned, må revisor redegjøre for hvorfor de aktuelle iboende risikoene knyttet til bransjen likevel ikke er relevante på dette konkrete oppdraget. I "Nasjonal risikovurdering – Hvitvasking og terrorfinansiering 2022" vises det til forhold i eiendomsbransjen som manipulasjon av eiendomsverdier, svart arbeid, oppgjør med illegale midler, bruk av stråmenn og kompliserte eierforhold. Finanstilsynet kan ikke se at denne type forhold er vurdert av revisor, og kan på dette grunnlag ikke se at det er foretatt en reell vurdering av risiko for hvitvasking og terrorfinansiering på dette oppdraget. Dette er brudd på hvitvaskingsloven § 9 første ledd.

7.3.12 Oppsummering av kundetiltak

Finanstilsynet mener det er vesentlige mangler i utførte kundetiltak. Det vises blant annet til mangler i risikoklassifiseringen og identifisering av reelle rettighetshavere. Dette er brudd på hvitvaskingsloven § 9 første ledd og § 14 første ledd.

7.4 Oppsummering

Det er Finanstilsynets vurdering at tilsynet avdekket grove brudd i etterlevelsen av hvitvaskingsregelverket. Dette knytter seg både til den virksomhetsinnrettede risikovurderingen, selskapsspesifikke rutiner som opplæring, internkontroll og rutiner for gjennomføring av kundetiltak. Videre har tilsynet avdekket mangler i gjennomførte kundetiltak.

Revisjonsselskapet har i tilsvaret til foreløpig tilsynsrapport redegjort i detalj for iverksatte tiltak på antihvitvaskingsområdet. Finanstilsynet tar til etterretning at revisjonsselskapet vesentlig har styrket kompetansen og ressursituasjonen på området.

8 Vedtak - overtredelsesgebyr etter revisorloven og hvitvaskingsloven

8.1 Overtredelsesgebyr etter revisorloven

8.1.1 Hjemmel

Etter revisorloven § 14-5 første ledd bokstav c kan brudd på revisorloven §§ 9-2 til 9-10 danne grunnlag for vedtak om overtredelsesgebyr. Finanstilsynets kontroll avdekket brudd på revisorloven, se punkt 5 og 6, som er grunnlag for å ilegge overtredelsesgebyr.

Overtredelsesgebyr kan ilegges et selskap dersom den eller de som har opptrådt på vegne av selskapet har utvist alminnelig uaktsomhet, se revisorloven § 14-5 og forvaltningsloven § 46 første ledd. Skyldkravet kan oppfylles ved anonyme og kumulative feil.

Godkjenning som revisjonsselskap innebærer at selskapet må sette seg inn i revisorloven og etterleve denne. Når loven overtres, må det legges til grunn at det i det minste er uaktsomt.

Finanstilsynet mener at både de objektive og subjektive vilkårene for å ilegge overtredelsesgebyr er oppfylt.

8.1.2 Finanstilsynets vurdering av om gebyr skal ilegges

Revisorloven § 14-6 og forvaltningsloven § 46 oppstiller hvilke momenter som kan inngå i vurderingen av om gebyr skal ilegges, uten å angi hvilken vekt de ulike momentene skal ha. Oppregningene er ikke uttømmende, slik at Finanstilsynet også kan legge vekt på andre forhold. Vedtak om ileggelse av overtredelsesgebyr vil bygge på en konkret helhetsvurdering.

Finanstilsynet har avdekket alvorlige feil og mangler i oppfyllelsen av lovkrav og god revisjonsskikk ved de kontrollerte oppdrag som omfattet både revisjon av foretak av allmenn interesse, et eiendomsutviklingsforetak (konsern) og ved oppdragsvurderinger.

De pliktbruddene Finanstilsynet mener er grove hver for seg er følgende:

- Finanstilsynet har kontrollert oppdragsvurderingen for 4 revisjonsoppdrag. Det er konstatert grove pliktbrudd ved alle oppdragsvurderingene, jf. tilsynsrapporten punkt 5.4.
- For tre av oppdragene der Finanstilsynet kontrollerte oppdragsvurderingen utvidet Finanstilsynets gjennomgang til også å omfatte revisors revisjon av grunnlaget for fortsatt drift. Finanstilsynets konklusjon er at revisjonen av forutsetningen om fortsatt drift har sviktet på en rekke punkter og at pliktbruddene er grove for disse tre oppdragene, jf. tilsynsrapporten punkt 5.4.
- Revisjonen av et foretak av allmenn interesse. Finanstilsynet avdekket flere brudd på revisorloven, herunder god revisjonsskikk. Manglene vedrørende revisors oppdragsvurdering og konsernrevisjon er grove pliktbrudd, jf. tilsynsrapporten punkt 6.1.
- Det er avdekket grove og gjentatte svakheter i revisjonsutførelsen av et mindre eiendomsutviklingskonsern, jf. tilsynsrapporten punkt 6.2.

Finanstilsynet har avdekket flere overtredelser av revisorloven. Overtredelsene er gjentatt og flere av dem er grove. Finanstilsynet avdekket også alvorlige svakheter i revisjonsutførelsen ved forrige selskapstilsyn høsten 2020. Finanstilsynet konstaterer at det fortsatt er vesentlige svakheter i revisjonsutførelsen. I vurderingen om det skal ilegges overtredelsesgebyr har Finanstilsynet vektlagt at Finanstilsynet over tid har bemerket alvorlige svakheter i revisjonsutførelsen. Finanstilsynet mener derfor at overtredelsens grovhet og varighet tilsier at overtredelsesgebyr skal ilegges, se revisorloven § 14-6 bokstav a.

Av de momentene som fremkommer i forvaltningsloven, og som ikke er dekket av revisorloven, mener Finanstilsynet at den preventive effekten av sanksjonen må tillegges vekt, se forvaltningsloven § 46 annet ledd bokstav a. For å oppnå formålet med en revisjon, er det helt nødvendig at revisjonsselskapet sørger for at oppdragsansvarlig revisor har tilstrekkelig kompetanse og oppmerksomhet rettet mot at regnskapet avgis i samsvar med gjeldene regler.

Finanstilsynet viser til at revisjonsselskapets kvalitetsstyringsrutiner ikke i tilstrekkelig grad er tilpasset lovkrav for revisjon av foretak av allmenn interesse og mener at selskapet gjennom etterlevelse av kravet til kvalitetsstyring kunne ha forebygget overtredelsen.

Basert på en konkret og helhetlig vurdering av forholdene i saken, mener Finanstilsynet at det skal fattes vedtak om gebyr.

Det er etter dette Finanstilsynets vurdering at det er adgang til å ilegge overtredelsesgebyr etter revisorloven.

8.1.3 Gebyrets størrelse

Revisorloven § 14-5 gir regler for størrelsen av gebyret. Et foretak kan ilegges gebyr på inntil 10 millioner kroner, eller opptil 2 prosent av den samlede årsomsetningen etter siste godkjente årsregnskap.

Innenfor disse grensene fastslår revisorloven § 14-6 at det skal legges vekt på de samme momentene i den konkrete utmålingen av gebyret, som i avgjørelsen av om gebyr skal ilegges. Også forvaltningsloven § 46 fastslår at det er samme momentene som skal vektlegges i fastsettelsen av gebyret størrelse.

I vurderingen av gebyrets størrelse mener Finanstilsynet at det er momentene knyttet til overtredelsens grovhet, jf. § 14-6 første ledd punkt a, og den preventive effekten av gebyr som veier tyngst. Gebyret må reflektere at revisor har sviktet i oppfyllelsen av sentrale og grunnleggende plikter og på den måten tilsidesatt formålet med revisjon, og at revisjonsselskapet ikke har hatt retningslinjer, rutiner og kvalitetsstyring som har vært egnet til å avverge disse pliktbruddene. Gebyret må settes så høyt at det er egnet til å ha en preventiv effekt.

Etter revisorloven § 14-6 bokstav c kan overtrederens økonomiske evne tillegges vekt.

Det fremgår av revisjonsselskapets årsregnskap for 2023 at det hadde en omsetning på MNOK 525. Disse forholdene er tatt i betraktning ved vurdering av gebyrets størrelse.

Det følger av revisorloven § 14-6 at bokstav d at overtrederens økonomiske vinning eller tap som er unngått ved overtredelsen skal tillegges vekt. Finanstilsynet er av den oppfatning at de svakhetene og manglene som er avdekket har medført en vinning for revisjonsselskapet, da høyere kvalitet på revisjonen ville medført større tidsforbruk. Det er likevel vanskelig å estimere effekten av dette, og dette momentet er ikke tillagt vekt i fastsettelsen av gebyrets størrelse.

På grunnlag av lovbrudd som er avdekket og de momenter som er gjennomgått over, mener Finanstilsynet at revisjonsselskapet bør ilegges et overtredelsesgebyr som passende vurderes til kr 1 250 000 kroner (enmilliontohundreogfemtitusenkroner).

Fordi det bare er overtredelser som har skjedd etter den nye revisorlovens ikrafttredelse som kan sanksjoneres med gebyr, foreligger det ikke en bred forvaltningspraksis for fastsettelse av gebyrets størrelse. Når gebyret skal utmåles konkret, vil variasjoner i faktum være av betydning for størrelsen. Finanstilsynet mener at et gebyr på 1 250 000 kroner i denne saken er passelig.

8.2 Overtredelsesgebyr etter hvitvaskingsloven

8.2.1 Rettslig grunnlag

Overtredelsesgebyr kan ilegges for brudd på en rekke plikter etter hvitvaskingsregelverket, herunder bestemmelsene knyttet til risikovurderinger, rutiner, utførelsen av kundetiltak samt undersøkelse og rapportering. Hvilke overtredelser det kan ilegges overtredelsesgebyr for følger av hvitvaskingsloven § 49, som lyder:

§ 49. Overtredelsesgebyr

(1) Dersom rapporteringspliktige eller noen som har handlet på vegne av et rapporteringspliktig foretak, har overtrådt §§ 6 til 8, kapittel 4, §§ 25, 26, 27, 28, 30, 35, 36, 39, 42, forskrift gitt i

medhold av disse bestemmelsene eller forskrift gitt i medhold av § 52, kan tilsynsmyndigheten ilegge den rapporteringspliktige overtredelsesgebyr.

[...]

(4) Rapporteringspliktige som nevnt i § 4 første ledd bokstav d, f, l, m og o, annet og femte ledd, kan ilegges overtredelsesgebyr på inntil 9 millioner kroner.

På bakgrunn av rettspraksis legger Finanstilsynet til grunn at det ved illeggelse av overtredelsesgebyr overfor selskap stilles krav om at den eller de som har opptrådt på vegne av selskapet, har utvist alminnelig uaktsomhet. Skyldkravet kan oppfylles ved anonyme og kumulative feil.

Godkjenning som revisjonsselskap innebærer at selskapet må sette seg inn i hvitvaskingsloven og etterleve denne. Når loven overtres, må det legges til grunn at det i det minste er uaktsom.

Finanstilsynet mener at både de objektive og subjektive vilkårene for å ilegge overtredelsesgebyr er oppfylt.

8.2.2 Finanstilsynets vurdering av om gebyr skal ilegges

Hvitvaskingsloven § 50 og forvaltningsloven § 46 oppstiller hvilke momenter som skal inngå i vurderingen av om gebyr skal ilegges, uten å angi hvilken vekt de ulike momentene skal ha. Oppregningene er ikke uttømmende, slik at Finanstilsynet også kan legge vekt på andre forhold. Vedtak om illeggelse av overtredelsesgebyr vil bygge på en konkret helhetsvurdering.

Tilsynet har avdekket en rekke brudd på revisjonsselskapets plikter etter hvitvaskingsregelverket. Samtlige plikter som er brutt kan sanksjoneres etter hvitvaskingsloven § 49. Etter Finanstilsynets vurdering viser de avdekkede forholdene en gjennomgående svikt i revisjonsselskapets etterlevelse av hvitvaskingsregelverket.

Bestemmelsene om virksomhetsinnrettet risikovurdering, opplæring av ansatte og internkontroll er grunnleggende for å etterleve hensynet bak hvitvaskingsregelverket om å forebygge og avdekke hvitvasking og terrorfinansiering. Det er sentralt at det etableres rutiner som følger opp de risikoene som er identifisert i revisjonsselskapets risikovurdering. De påpekte mangler i den virksomhetsinnrettede risikovurderingen og gjennomføring av risikoklassifisering og internkontroll, samt mangelfulle rutiner vedrørende risikoklassifisering og internkontroll, er hver for seg alvorlige mangler. I tillegg foreligger det ytterligere mangler ved revisjonsselskapets rutiner om opplæring og identifisering av reelle rettighetshavere. Samlet sett er manglene grove.

Finanstilsynet viser til at loven trådte i kraft 15. oktober 2018 og at tilsynet fant sted i november 2023. Revisjonsselskapet har derfor hatt lang tid på å innrette seg etter den nye hvitvaskingsloven. Finanstilsynet viser for øvrig til at de pliktene som er brutt og som danner grunnlag for gebyr i hovedsak også fulgte av 2009-loven. Dette gjelder blant annet krav til rutiner om gjennomføring av opplæring av ansatte, internkontroll, oppfølging av PEP og identifikasjon av reelle rettighetshavere. Revisjonsselskapets pliktbrudd har dermed pågått i lang tid.

Det må forutsettes at revisjonsselskapet setter seg inn i det regelverket som virksomheten er underlagt. Hvitvaskingsloven er et sentralt regelverk der revisorer skal ivareta viktige samfunnsmessige interesser. Gjennom revisorlovgivningen er revisjonsselskap underlagt regelverk som skal sikre styring og kontroll av risiko og av utførelsen av revisjonsoppdrag. Dette innebærer at revisjonsselskapet er godt kjent med alminnelige prinsipper for risikostyring og internkontroll, som også er de som gjelder for styring og kontroll av risikoen etter hvitvaskingsloven. For at denne risikoen skal håndteres på forsvarlig vis i samsvar med hvitvaskingsloven, må revisjonsselskapets ledelse ha oppmerksomhet rettet mot dette området, prioritere arbeidet og sette av tilstrekkelig

ressurser, herunder til å sikre at de ansatte får nødvendig opplæring. Finanstilsynet mener at dette ikke har vært situasjonen i revisjonsselskapet. Videre er det Finanstilsynets oppfatning at manglende gjennomføring av forpliktelser i hvitvaskingsloven av 2009, som selskapet har vært underlagt i flere år, øker graden av selskapets skyld.

Finanstilsynets oppfatning er at det er betydelige svakheter i revisjonsselskapets etterlevelse av hvitvaskingsregelverket. Finanstilsynet mener at den virksomhetsinnrettede risikovurderingen ikke er tilpasset virksomhetens art og omfang i tilstrekkelig grad og at det er betydelige og alvorlige svakheter i den. Finanstilsynet finner det alvorlig at et revisjonsforetak av denne størrelse med hensyn til omsetning og bredde i kunder, antall ansatte og antall kontorer, har en risikovurdering som er så overordnet og lite konkret. Videre er revisjonsselskapets rutiner lite virksomhetsinnrettet. Det er i liten grad tydelig sammenheng mellom rutinene og revisjonsselskapets risikovurdering. Finanstilsynet har funnet et betydelig omfang av svakheter i de gjennomførte kundetiltakene.

Dette er i hovedsak forhold som Finanstilsynet har påpekt i tidligere tilsynssaker overfor foretaket. Finanstilsynet mener det er alvorlig at revisjonsselskapet ikke har sørget for å bringe forholdene i orden.

Finanstilsynet viser også til at revisjonsselskapet som ledd i egen internkontroll har avdekket vesentlige svakheter i etterlevelse av hvitvaskingsregelverket. Finanstilsynets kontroll har også avdekket vesentlige svakheter i utførte kundetiltak, blant annet til mangler i risikoklassifiseringen og identifisering av reelle rettighetshavere. På denne bakgrunn mener Finanstilsynet at det er grunn til å anta at gjennomførte kundetiltak på revisjonsselskapets portefølje holder en lav kvalitet på sentrale områder.

Basert på det som er avdekket i tilsynet, mener Finanstilsynet at arbeidet mot hvitvasking og terrorfinansiering ikke er tilstrekkelig integrert i revisjonsselskapets risikostyring og kontrollstruktur. Risikoen knyttet til manglende etterlevelse av hvitvaskingsloven synes å ha svakere ledelsesoppmerksomhet enn andre områder, noe som blant annet kan skyldes manglende formalisering av myndighet og oppgaver for hvitvaskingsansvarlig, herunder intern rapportering.

Revisjonsselskapets manglende aktsomhet har medført en rekke overtredelser av hvitvaskingsloven. At overtredelsene gebyrlegges, vil ha en preventiv effekt ikke bare for selskapet som ilegges gebyr, men også for andre foretak.

8.2.3 Gebyrets størrelse

De forhold som har betydning for om overtredelsesgebyr bør ilegges, som redegjort for over, har også betydning for vurdering av gebyrets størrelse.

Det fremgår av revisjonsselskapets årsregnskap for 2023 at det hadde en omsetning på MNOK 525. Overtredelsesgebyret som fremkommer av vedtaket er basert på bakgrunn av en helhetlig vurdering av de forhold som ble avdekket under tilsynet, hensyntatt overtredelsenes art og omfang, selskapets skyldgrad, selskapets økonomiske evne, samt at selskapet antas å ha hatt besparelser knyttet til unnlattelsene. Finanstilsynet mener at overtredelsesgebyret skjønnsmessig fastsettes til kr 750 000 (syvhundreogfemtusen kroner).

For Finanstilsynet

Anne Merethe Bellamy
direktør for markedstilsyn

Lene Tofte Dønvold
seksjonsleder

Dokumentet er godkjent elektronisk.